

Besøksforbud etter straffeprosessloven § 222 a

Kandidatnr: 145814

Veileder: Geir Sunde Haugland

Leveringsfrist: 17.12.2007

Til sammen 14242 ord

14.12.2007

Innholdsfortegnelse

I INNLEDNING	4
II HISTORIKK OG LEGISLATIVE HENSYN	6
III HOVEDDEL	8
1 De materielle vilkårene for å nedlegge besøksforbud	8
1.1 Mistankekravet – det må være ”grunn til å tro”	8
1.2 Hvilke handlinger omfattes?	10
1.2.1 Innledning	10
1.2.2 Bokstav a) ”begå en straffbar handling overfor en annen person”	10
1.2.3 Bokstav b) ”forfølge en annen person”	11
1.2.4 Bokstav c) ”på annet vis krenke en annens fred”	12
1.3 Subjektet – hvem rammes av bestemmelsen?	13
1.4 Objektet – hvem beskyttes av bestemmelsen?	14
2 Hvilke restriksjoner kan besøksforbudet inneholde?	17
2.1 Bokstav a) forbud mot ”å oppholde seg på et bestemt sted”	17
2.2 Bokstav b) forbud mot ” å forfølge, besøke eller på annet vis eller kontakte en annen person”	18
3 Særlig om besøksforbud i eget hjem	21
3.1 Risikokravet – det må foreligge ”nærliggende fare”	21
3.2 ”[E]get hjem”	21
3.3 Forholdet mellom el. § 92 andre ledd og strprl. § 222 a	22
4 Særlig om begrenset besøksforbud	24
5 Forholdsmessighetsvurderingen etter strprl. § 170 a	25
6 De prosessuelle vilkårene for å nedlegge besøksforbud	28
6.1 Krav om at det foreligger begjæring eller allmenne hensyn	28
6.2 Kompetanse til å treffe beslutninger om besøksforbud	28
6.3 Rettslig prøving	29
6.4 Besøksforbudets varighet	31
6.5 Partenes prosessuelle stilling	32
7 Virkningen av brudd på besøksforbud	34
7.1 Innledning	34
7.2 Om straff og straffutmåling	34
7.3 Forsøk og medvirkning	37
7.4 Straffriende samtykke?	38

IV FORHOLDET MELLOM STRPRL. § 222 A OG EMK **39**

V FREMTIDSBETRAKTNINGER **42**

1 Forslag til endringer 42

2 Den obligatoriske domstolsprøvingen 43

3 Bør det gjøres mer? 44

KILDER **45**

I INNLEDNING

De siste tjue årene har en fokusert stadig mer på kriminalitetsforebyggende tiltak i den norske strafferettspleien.¹ I samme periode har den ”skjulte” kriminaliteten slik som vold i nære relasjoner blitt viet større oppmerksomhet av lovgivere og politikere. Denne formen for handlinger ble tidligere gjerne bagatellisert som ”husbråk” eller som et privat anliggende. En har fortsatt liten oversikt over hvor omfattende kriminaliteten knyttet til familivold og kvinnemishandling er i Norge.

Etter straffeprosessloven (heretter strprl.) § 222 a kan påtalemyndigheten nedlegge besøksforbud dersom det er grunn til å tro at en person ellers vil a) begå en straffbar handling overfor en annen person, b) forfølge en annen person, eller c) på annet vis krenke en annens fred. Forbudet innebærer en begrensning i en persons rett til å oppsøke en annen person eller til å oppholde seg på et sted som vedkommende ellers ville hatt rett til å være. Overtredelse av ilagt forbud er straffbart etter straffeloven (heretter strl.) § 342 første ledd bokstav c.

Vedtaket etter strprl. § 222 a er et sekundærforebyggende tiltak i bekjempelsen av vold.² Formålet er å forhindre gjentakelse etter at volden har blitt utøvd – altså å minimere risikoen for nye overgrep. Andre aktuelle vernetiltak er varetektsfengsling³ eller at ofrene utstyres med voldsalarm. Signal sendes da til politiets operasjonssentral hvis overgriperen utsetter offeret for fare. Tiltakene kan bidra til å synliggjøre et skjult problem.

Bestemmelsen om besøksforbud – strprl. § 222 a – er plassert i lovens fjerde del om tvangsmidler. Plasseringen er først og fremst motivert av praktiske grunner. Et forbud har ikke, som andre straffeprosessuelle tvangsmidler, noen nødvendig tilknytning til en sak under etterforskning eller forfølging av straffbare forhold.⁴ Vedtaket er reelt sett verken straff eller et tvangsmiddel, men oppleves nok slik for den det rettes mot på grunn av vedtakets klart inngripende karakter. Besøksforbud er dermed å anse som et tvangsmiddel av polisier art.⁵

¹ Se bl.a. uttalelser i St.prp. nr. 1 (2007-2008) pkt. 1.2.1.

² I motsetning til primær- og tertiærforebygging. Primærforebyggende tiltak er i denne konteksten tiltak som forebygger at vold i det hele tatt skjer slik som holdningsskapende arbeid, mens tertiærforebygging er behandlingstiltak som iverksettes for å forebygge de mer langsiktige konsekvensene av volden.

³ Jfr. NOU 2003:31 pkt. 3.6.

⁴ Jfr. Ot.prp. nr. 33 (1993-1994) kap. XIII pkt. 4.

⁵ Jfr. Thronæs 2003, s. 301.

Plasseringen av bestemmelsen har vært – og er – omdiskutert.⁶ Vedtaksformen reguleres ikke av forvaltningsloven, jfr. fvl. § 4 første ledd bokstav b.

Besøksforbud er et effektivt virkemiddel på en rekke ulike saksområder. Særlig praktisk er saker som gjelder trakassering, trusler og vold mot nærstående, men vedtak etter strprl. § 222 a kan også treffes i andre typer saker der lovens vilkår for øvrig er oppfylt. Sedelighetssaker, saker som gjelder forfølgning, såkalt ”stalking”, av andre personer, ran og utpresning, frihetsberøvelse, narkotika, skadeverk etc. kan være aktuelle.⁷

Formålet med avhandlingen er å gi en oversikt over bestemmelsen i strprl. § 222 a. Avhandlingen vil i det følgende ta for seg de legislative hensynene, samt historikken bak strprl. § 222 a (kapittel II). Vilkårene for å kunne nedlegge besøksforbud, samt virkningen av brudd på besøksforbud vil bli behandlet i avhandlingens hoveddel (kapittel III). Det er lite som er skrevet om emnet i den juridiske teori. Rettskildene på området er i hovedsak lov, forarbeider og rettspraksis. Hovedutfordringen vil ligge i analysen av rettspraksis. Det er vanskelig å si noe om hvor effektiv bruken av besøksforbud er basert på rettspraksis alene – altså i hvor stor grad de overholdes sammenholdt med i hvor mange tilfeller de brytes, og hvorvidt det kommer en reaksjon på bruddet. Et formål med avhandlingen er å si noe om *tendenser*; hvordan praktiserer retten selve bestemmelsen og brudd på ilagte forbud. Et mål er å se nærmere på straffenivået i saker om brudd på besøksforbud. I kapittel IV inneholder en kort presentasjon av forholdet mellom bestemmelsen og EMK. I avhandlingens siste del (kapittel V) rettes blikket fremover: Hva vil skje videre – og ikke minst – hva bør skje videre for at for at vernet av borgerne, da særlig av kvinner, skal være tilstrekkelig effektivt?

Det kan ilegges kontaktforbud etter strl. § 33. Kontaktforbud er et rettighetstap og en strafferettslig reaksjon. Det avgrenses mot denne formen for forbud i avhandlingen, men det kan kort bemerkes at mange av momentene under presentasjonen av strprl. § 222 a kan også ha relevans i forhold til strl. § 33. Det kan også ilegges brev- og besøksforbud i forbindelse med varetektsfengsling, jfr. strprl. § 186 andre ledd. Avhandlingen avgrenses mot denne formen for besøksforbud. Besøksforbud etter barne- og ekteskapsloven (bl. og el.) vil kun kort bli gjennomgått.

⁶ Se blant annet NOU 2004:6 pkt. 11.13.7.23.

⁷ Jfr. Thronæs 2003, s. 302.

II HISTORIKK OG LEGISLATIVE HENSYN

Besøksforbud – om enn i en mer begrenset form – har vært en del av strl. siden 1902. Daværende strl. § 33 gav hjemmel som ledd i en strafferettslig reaksjon å forby en person å oppholde seg på bestemte steder.

Straffeprosessloven § 222 a har bakgrunn i et lovforslag fra det såkalte Offerutvalget som ble nedsatt av Justisdepartementet på slutten av 1980-tallet. Formålet med opprettelsen av utvalget var behovet for å finne løsninger som kunne styrke kriminalitetsofrenes stilling. Utvalget tok for seg rollen til fornærmede i straffesaker, og undersøkte nærmere saker og statistikk om familievold og kvinnemishandling. De registrerte gjennom sitt arbeid at straffesystemet ikke egner seg som hovedløsning i saker som gjelder vold i nære relasjoner – og at dom med tilleggsstraff om besøksforbud kun er en nødløsning som midlertidig løser problemet. I NOU 1992: 16 understreker utvalget behovet for et preventivt hastetiltak i voldssaker; tiltak som kan treffes raskt og etter initiativ fra politiet. I mange tilfeller utsettes nemlig samme offer for gjentakende trakassering og vold over tid av samme gjerningsperson. Det er en belastning for mennesker å måtte leve i stadig frykt i sitt eget miljø, i tillegg til de mer direkte fysiske og psykiske påkjenninger som følge av overgrep.⁸ I slike saker vil det være ineffektivt og lite hensiktsmessig å måtte vente på at en etterforskning, eventuelt en dom, skal sørge for tilstrekkelig beskyttelse av vedkommende.

Fornærmede i mishandlings- og voldssaker slites ofte mellom sin nære tilknytning til den faren truer fra og behovet for å komme ut av en vanskelig livssituasjon som skyldes samme person. Å anmelde overgriperen kan på grunn av blandede og forvirrede følelser, frykt og nedbrutt selvfølelse være et stort skritt å ta for den fornærmede. Årsakene kan til dels være at de er fast bestemt på å legge forholdet bak seg, og dels at de ikke har tiltro til at det kan komme noe positivt ut av en anmeldelse. Det er grunn til å anta at også tanken på å måtte vitne i retten skremmer mange fra å anmelde overgrep.⁹ Dette underbygger behovet for at politiet skal kunne nedlegge forbud grunnet allmenne hensyn, uavhengig av om det foreligger en privat begjæring eller ei.

⁸ Jfr. NOU 1992:16 kap. VII pkt. 1.

⁹ Jfr. NOU 2003:31 pkt. 3.6.

Nyere forskning viser at kriminaliteten ofte rammer og skader ikke bare direkte ofre, men at den også skaper indirekte ofre. Familiemedlemmer og nærstående til personen som direkte rammes av volden, kan få sin livskvalitet forringet ved å være vitne til slektningen eller vennens skjebne.¹⁰ Ringvirkningene av overgrep og vold i nære relasjoner kan bli svært vidtgående. Offerutvalget foreslo derfor at påtalemyndigheten skulle ha adgang til å ilegge en person forbud mot å oppsøke, ta opphold eller på annet vis ta kontakt med andre personer.

Hovedbegrunnelsen for regelen om besøksforbud er å beskytte mennesker mot overgrep i hverdagslivet, slik at de kan føle seg trygge i sitt eget miljø.¹¹ Sagt på en annen måte, så er det preventive hensyn samt rehabilitering av ofrene som er formålet med bestemmelsen i strprl. § 222 a. Det heter i Innst. O nr. 39 (1993-1994) pkt. 8 at besøksforbud vil kunne være et effektivt virkemiddel i kampen for å gjøre hverdagen tryggere for kriminalitetsofre, og for å forhindre nye lovbrudd.

En grunnleggende idé bak strprl. § 222 a er at dersom en person blir ilagt besøksforbud, så kan det bety at vedkommende vil unngå å krenke offeret i fremtiden. Dette gjelder særlig fordi det ligger en straffetrussel bak brudd på forbudet, jfr. strl. § 342. Forbudet skal sørge for at den uønskede aktivitet ikke fortsetter. Vedtaket innebærer i så måte et forsøk på å normere atferd siden forbudet er en advarsel om at det vil komme en reaksjon ved fortsatt uakseptabel oppførsel mot offeret. Ideelt sett fungerer besøksforbudet som en ”vekker” for den det rettes mot, slik at vedkommende endrer atferden sin.

Det må også tas hensyn til rettighetene til den som forbudet retter seg mot. Dette hensynet gjør seg særlig gjeldende i den konkrete forholdsmessighetsvurderingen som må foretas før det nedlegges besøksforbud, jfr. strprl. § 170 a. Rettssikkerhetshensyn taler for at det er viktig at det settes strenge vilkår for at påtalemyndigheten skal kunne benytte seg av metoder som griper inn i en persons integritet på denne måten.¹² Det er en belastning å være underlagt besøksforbud.¹³ Effektivitet i kriminalitetsbekjempelsen må kombineres med effektive rettssikkerhetsgarantier for den enkelte.

¹⁰ Jfr. NOU 1992:16 kap. II pkt. 3.

¹¹ Jfr. NOU 1992:16 kap. VII pkt. 3.

¹² Jfr. NOU 1992:16 kap. VII pkt. 4.1.

¹³ Se blant annet uttalelser i LE-2006-177829 (Eidsivating).

III HOVEDDEL

1 De materielle vilkårene for å nedlegge besøksforbud

1.1 Mistankekravet – det må være ”grunn til tro”

Det følger av strprl. § 222 a første ledd at påtalemyndigheten kan nedlegge besøksforbud dersom det er ”grunn til å tro” at en person ellers vil utføre nærmere angitte handlinger oppregnet i bestemmelsens bokstav a til c. Ordlyden markerer at det må foreligge en visst grunnlag for mistanke for fremtidige krenkelser – vedkommende må antas å overstige en viss sannsynlighetstærskel i forhold til risiko. I følge forarbeidene må ”... noe i det konkrete saksforholdet (...) gi grunn til å tro at den forbudet skal rette seg mot, ellers vil begå en av de aktuelle handlingene; en teoretisk risiko er ikke nok.”¹⁴

Før lovendringene i 2003 var vilkåret at det på grunn av ”særlige forhold” må antas å foreligge en risiko. Dette førte til at det oppstod tvil i praksis om hvor stor risiko som krevdes. Høyesterett presiserte imidlertid i kjennelsen inntatt i Rt. 1998 s. 1638 at det ikke kreves sannsynlighetsovervekt for at en handling etter alternativene a til c vil finne sted, men at risikoen må være ”nærliggende og reell” (på s. 1639). Loven ble siden endret for å tydeliggjøre beviskravet. Lovendringen i 2002 tok altså ikke sikte på noen realitetsendring, men ble begrunnet med at ordlyden var blitt forstått noe forskjellig og gav inntrykk av en for høy terskel.¹⁵ Kjennelsen gir fortsatt uttrykk for gjeldende rett.

Mistankekravet må bygge på konkrete omstendigheter i saken, ikke bare på en generell risiko. Det kan nok likevel ikke kreves ”dokumentasjon” for at ”beskyldningene ... er sanne...” fra offeret.¹⁶ Det heter i NOU 2004:6 pkt.11.9.1 at:

”Inngrepskriteriet går direkte på graden av sannsynlighet for at personen vil krenke en annen person på en bestemt måte... Noen eksakt sannsynlighetsprosent kan ikke utledes av formuleringen ”grunn til å tro”, og den må i en viss grad variere med alvorligheten i den trussel som foreligger. Men i formuleringen ligger et krav om sannsynlighetsgrad opp mot sannsynlighetsovervekt.”

¹⁴ Jfr. Ot.prp. nr. 109 (2001-2002) pkt. 8.2.

¹⁵ Jfr. Ot. prp. nr. 109 (2001-2002) pkt. 4.1.3.4 og 8.2.

¹⁶ Jfr. LB-2007-134243 (Borgarting).

Besøksforbud etter § 222 a kan være et alvorlig inngrep i den enkeltes handlefrihet. Retten må derfor konkret vurdere hvorvidt mistanken er berettiget.¹⁷ Hensynet til tiltakets effektivitet taler imidlertid mot et for strengt beviskrav. Et krav om sannsynlighetsovervekt ville snevret inn anvendelsesområdet til bestemmelsen. Synspunktet har støtte i forarbeidene der det blant annet uttales at "[i]nnsamling av tilstrekkelig bevismateriale for å påvise sannsynlighetsovervekt, vil ofte være tidkrevende og vanskelig. Når man har skaffet tilstrekkelige bevis, kan det lett være for sent."¹⁸

Det må foretas en konkret helhetsvurdering i det enkelte tilfelle. For å kunne vurdere risikoen for nye krenkelser og fornærmedes behov for beskyttelse, så må en se hen til forhistorien. Et besøksforbud er imidlertid et forebyggende tiltak, og kan derfor ikke alene begrunnes i tidligere straffbare handlinger. De tidligere handlingene må samtidig sannsynliggjøre at den som forbudet rettes mot for eksempel vil begå nye straffbare handlinger mot den forbudet er satt til å beskytte.¹⁹ Påtalemyndigheten og retten må vurdere risikoen på bakgrunn av tidligere handlinger, trusler eller andre særlige forhold som tyder på at det er fare for overgrep.²⁰

Vitneforklaringer og opplysninger i anmeldelser er som regel grunnlaget for den konkrete bevisvurderingen, jfr. blant annet Rt. 1998 s. 1638. Mistanken må begrunnes i tilstrekkelig grad, jfr. Rt. 2005 s. 349.

En sak fra Eidsivating kan fungere som eksempel på den konkrete bevisvurderingen.²¹ Lagmannsretten kunne, ut fra forhistorien med vold og overgrep, forstå at den tidligere ektefellen var redd mannen og at hun derfor oppfattet en formulering i et brev han hadde skrevet fra fengselet vedrørende samvær med fellesbarnet som truende. Rettens helhetsinntrykk var imidlertid at brevet var skrevet i en nøktern og samarbeidsorientert tone, og konkluderte derfor med at det reelt sett ikke var grunnlag for å si at mannen hadde ment å true. Det var heller ikke andre forhold som gav grunn til å tro at mannen ville krenke sin tidligere ektefelle. Mistankekravet var ikke oppfylt, og kjæremålet om fortsatt besøksforbud ble derfor forkastet.

¹⁷ Jfr. Rt. 2001 s. 672.

¹⁸ Jfr. Ot. prp. nr. 109 (2001-2002) pkt. 4.1.3.4.

¹⁹ Jfr. LE-2007-1790 (Eidsivating).

²⁰ Jfr. Ot. prp. nr. 109 (2001-2002) pkt. 8.2.

²¹ Jfr. LE-2007-65976 (Eidsivating).

1.2 Hvilke handlinger omfattes?

1.2.1 Innledning

Straffeprosessloven § 222 a første ledd bokstav a til c legger til grunn tre alternative former for handlinger som lovgiver har funnet det nødvendig å beskytte fornærmede mot. Risikokravet må være oppfylt for minst et av disse typetilfellene.

1.2.2 Bokstav a) ”begå en straffbar handling overfor en annen person”

Påtalemyndigheten kan for det første nedlegge besøksforbud dersom det er grunn til å tro at en person ellers vil ”begå en straffbar handling overfor en annen person”. En naturlig språklig forståelse tilsier at alle handlinger som er gjort straffbare i straffeloven eller i særlovgivningen vil omfattes av ordlyden. I forarbeidene legges det til grunn at det særlig er aktuelt med besøksforbud når det er fare for vold eller trusler.²² Dette er imidlertid ikke ment som noen avgrensning av bestemmelsens anvendelsesområde – kun som en presisering av hvilke typetilfeller som er mest aktuelle. Fare for en fysisk eller psykisk integritetskrenkelse er mest praktisk, men fare for skadeverk og lignende kan også være aktuelt. Bestemmelsene i strl. kapittel 20 om Forbrytelser med Hensyn til Familieforhold og i kapittel 22 om Forbrytelser mod Liv, Legeme og Helbred er praktiske å nevne i denne sammenheng, herunder særlig strl. § 219 som gjelder vold i nære relasjoner.

I denne sammenheng bør strl. § 201 nevnes. Straffeloven § 201 gjør det til en selvstendig straffbar handling å møte et barn med forsett om å begå et seksuelt overgrep, såkalt ”grooming”.²³ Kriminaliseringen kan sies å være en del av prosessen med finne frem til effektive tiltak som kan forebygge kriminalitet.²⁴ For å forhindre at et planlagt møte skal finne sted, kan det i enkelte tilfeller også være aktuelt å nedlegge besøksforbud etter strprl. § 222 a. Forbudet kan nedlegges når det er grunn til å tro at personen ellers vil begå en straffbar handling overfor barnet, og allmenne hensyn derfor krever det.²⁵

²² Jfr. Ot.prp. nr. 109 (2001-2002) pkt. 4.1.2.2.

²³ Bestemmelsen trådte i kraft ved lov av 13. april 2007.

²⁴ Se mer om dette fokuset i bl.a. St.prp. nr. 1 (2007-2008) pkt. 1.2.1.

²⁵ Jfr. Ot.prp. nr. 18 (2006-2007) pkt. 3.13.

En annen bestemmelse som er av særlig interesse er strl. § 390. Straffeloven § 390 a rammer skremmende eller plagsom opptreden eller annen hensynsløs atferd som krenker en annens fred. Ordlyden er på mange måter sammenfallende med de ulike alternativene i strprl. § 222 a første ledd. Hvilket alternativ i § 222 a som dekker risiko for overtredelser av strl. § 390 har blitt drøftet i rettspraksis. Avgjørelsen inntatt i Rt. 2004 s. 1658 gjaldt besøksforbud i eget hjem på grunn av risiko for overtredelse av strl. § 390. Høyesteretts kjæremålsutvalg uttalte at:

”Overtredelse av straffeloven § 390 a omfattes klart av ordlyden i første ledd bokstav a. Men da første ledd bokstav c særskilt nevner tilfeller hvor vedkommende ”på annet vis [vil] krenke en annens fred”, reiser dette spørsmål om fredskrenkelser utelukkende reguleres i første ledd bokstav c slik at det ikke kan nedlegges oppholdsforbud i eget hjem ved fare for fredskrenkelser” (avsnitt 16).

Kjæremålsutvalget tolket forarbeidene dit hen at ”straffbar handling” i bokstav a ikke skal tolkes innskrenkende på grunnlag av at bokstav c trekker i samme retning (avsnitt 18). Utvalget konkluderte så med at:

”... fare for overtredelse av straffeloven § 390 a omfattes av alternativet ”straffbar handling”, og at bokstav c har selvstendig betydning for krenkelser som ikke er straffbare.”

Fare for mer aggressive – og straffbare – handlinger omfattes dermed av alternativ a, mens fare for mildere – og ikke straffbare – handlinger omfattes av alternativ c.²⁶ Se mer om strl. § 390 a under pkt. 1.2.4.

1.2.3 Bokstav b) ”forfølge en annen person”

For det andre kan påtalemyndigheten nedlegge besøksforbud dersom det er grunn til å tro at en person ellers vil ”forfølge en annen person”. Det følger av ordlyden at det ikke er noe krav om at det foreligger en straffbar handling; altså straffbar forfølgeshandling som kan rammes av for eksempel strl. § 390 a. Dette synet støttes av forarbeidene.²⁷ En naturlig språklig forståelse av ordlyden tilsier at alternativet tar sikte på å ramme tilfeller der en person aktivt følger etter eller stadig dukker opp på samme sted som fornærmede på en måte som

²⁶ Høyesteretts kjæremålsutvalg har gitt uttrykk for at overtredelser av strl. § 390 a faller inn under bokstav c, jfr. Rt. 2004 s. 988. Etter min mening bør en heller velge det spesifikke alternativet i bokstav a istedenfor det generelle alternativet i bokstav c. Uttalelsene i Rt. 2004 s. 1658 må derfor anses som gjeldende rett.

²⁷ Jfr. Ot.prp. nr 109 (2001-2002) pkt. 8.2. Se også Rt. 1998 s. 1106.

sistnevnte oppfatter som krenkende eller truende. Denne typen trakassering er ikke nødvendigvis straffbar, men kan innebære en stor belastning for den det rammer. Fornærmede blir forstyrret i sin rett til å bevege seg fritt rundt i det offentlige rom. Gjentatt aggressiv og hensynsløs forfølgning vil for øvrig lett kunne oppfylle den objektive gjerningsbeskrivelsen i strl. § 390 a, slik at forfølgningen er straffbar.²⁸

Intensive forfølgelseshandlinger betegnes gjerne som ”stalking,” og kan nevnes som eksempel på atferd som rammes av bokstav b. ”Stalking” kan sies å være uønskede, gjentatte og iherdige forsøk på å oppnå kontakt med offeret, og som fremkaller frykt hos offeret. Atferden kan ramme både kjendiser, eks-kjærester og fremmede. Besøksforbud kan benyttes for å forhindre fortsatt forfølgelse. I slike saker er det viktig å fokusere på hvordan opplevelsen er for offeret – ikke hva som er intensjonene til forfølgeren – i vurderingen av hvorvidt det skal nedlegges besøksforbud eller ei. Det kan nevnes at forskning har vist at gjentatt og iherdig plaging og trakassering over tid generelt sett er mer traumatisk for offeret enn naturkatastrofer og enkeltstående overgrep.²⁹ Årsakene er mange; det kan nevnes at slik atferd kan forårsake negative følelser som uforutsigbarhet, tap av kontroll, hjelpeløshet og angst hos offeret. Et virkemiddel som besøksforbud vil sammen med behandling av gjerningspersonen kunne være effektivt i slike saker.

1.2.4 Bokstav c) ”på annet vis krenke en annens fred”

Påtalemyndigheten kan for det tredje nedlegge besøksforbud dersom det er grunn til å tro at en person på annet vis vil krenke en annen person. Alternativet er en generell ”sekkebestemmelse” og sikkerhetsventil som omfatter handlinger som ikke omfattes av bokstav a eller b. Etter en naturlig språklig forståelse rammes handlinger som forstyrrer privatlivets fred. Formålet er å verne om fornærmedes rett til å få være i fred; anledning til ro og hvile. Reelle hensyn taler for at også retten til å slippe uønsket og plagsom intervensjon eller oppmerksomhet fra andre mennesker omfattes av ordlyden.

Det må trekkes en grense oppad mot handlinger som omfattes av strl. § 390 a. I vurderingen av hvilke former for fredskrenkelser som dekkes av bokstav c kan det være hensiktsmessig å se hen til anvendelsesområdet til strl. § 390 a. Straffeloven § 390 a forutsetter at handlingene

²⁸ Se mer om grensedragningen mellom strl. § 390 a og strprl. § 222 a under pkt. 1.2.4.

²⁹ Jfr. Pathé 2002, s. 51.

har preg av å være "hensynsløse". Kravet om at atferden skal være "hensynsløs" gjelder også den plagsomme eller skremmende opptreden, og medfører at dagliglivets små krenkelser faller utenfor. I Ot.prp. nr. 41 (1954) kap. IV pkt. 3 presiseres det at "hensynsløs" er en ganske sterk karakteristikk, og som oftest vil forutsette at atferden "helt klart er moralsk forkastelig". Det oppstilles derfor en relativt høy terskel før den plagsomme atferden oppfyller den objektive gjerningsbeskrivelsen, og er en straffbar handling. Eksemplet på handlinger som omfattes er sjikanøse telefonoppringninger, stadige støyforstyrrelser eller former for sjokkerende opptreden.³⁰

Uttalelsene i forarbeidene til strl. taler for at mindre grove tilfeller av plagsom og skremmende atferd faller utenfor § 390 a, men innenfor strprl. § 222 a første ledd bokstav c. Aktuelle handlinger er for eksempel sjikanering, trakassering, milde trusler etc. Det heter i forarbeidene at det i praksis kreves at det skal være foretatt flere krenkelser, alminnelige beviskrav til personens identitet skal være oppfylt, krenkelsene skal være foretatt over en viss periode, og det skal være sannsynlig at krenkelsene vil fortsette dersom det ikke gripes inn.³¹ Det vil for eksempel foreligge en krenkelse dersom en person gjentatte ganger dukker opp på en annens bosted, ringer, trakasserer eller håner vedkommende på offentlige steder eller liknende.³² Utstrakt utsending av tekstmeldinger eller e-post, gjentatte telefonoppringninger med ubehagelige, eventuelt truende meldinger faller innenfor alternativet. Gode grunner taler for at slik atferd er særlig uakseptabel hvis den skjer nattestid.

1.3 Subjektet - hvem rammes av bestemmelsen?

Personen som forbudet retter seg mot kalles i avhandlingen noe upresist for overgriperen. Begrepet benyttes her som en samlebetegnelse for personer som allerede har krenket en annen person eller som potensielt sett vil komme til å gjøre det.

Besøksforbudet kan også ilegges personer som er i familie med den forbudet retter seg direkte mot.³³

³⁰ Jfr. Matningsdal 2007, note 2622 til strl. § 390 a.

³¹ Jfr. NOU 1992:16 kap. VII pkt. 4.2.

³² Jfr. Ot.prp. nr 109 (2001-2002) pkt. 8.2.

³³ Se bl.a. HR-2007-01772-U.

Såkalte ”stalkere” og andre personer som utfører handlinger som nevnt i strprl. § 222 a første ledd bokstav a til c er ofte mer eller mindre mentalt forstyrrede, til og med utilregnelige i gjerningsøyeblikket. Det klare personlighetstrekket er i de fleste tilfeller mangel på empati.

Et spørsmål i denne sammenheng er om det har noen betydning for ileggelse av besøksforbud at overgriperen er utilregnelig. Det følger av forarbeidene at det ikke er en betingelse at den forbudet skal rette seg mot er strafferettslig tilregnelig; et besøksforbud har ikke som de andre straffeprosessuelle tvangsmidler, noen nødvendig tilknytning til etterforskning eller forfølgning av straffbare forhold.³⁴ Dette innebærer at et besøksforbud kan besluttes selv om den forbudet retter seg mot ikke kan straffes, altså uavhengig av vedkommendes skylddevne. Bakgrunnen er at offeret har vel så sterkt behov for beskyttelse mot utilregnelige som mot tilregnelige personer. I kjennelsen inntatt i Rt. 1998 s. 1106 understrekte Høyesteretts kjæremålsutvalg at sterke reelle hensyn tilsier at besøksforbud må kunne besluttes selv om den forbudet retter seg mot ikke kan straffes.

Det kan på den annen side hevdes at et besøksforbud ikke vil ha den samme individualpreventive effekten på utilregnelige som på tilregnelige personer. Utilregnelige har i utgangspunktet ikke samme selvinnsikt og kontroll over fremtidige handlinger som personer med skylddevne. Det er derfor lite trolig at forbudet vil virke atferdsnormerende i slike saker. Hvis vedkommende bryter besøksforbudet, så kan vedkommende ikke straffes etter strl. § 342, jfr. § 44. Samlet sett så taler gode grunner for at besøksforbud er et lite egnet tiltak overfor utilregnelige i de fleste saker. Andre tiltak, som for eksempel politibeskyttelse, kan imidlertid være aktuelle.

1.4 Objektet - hvem beskyttes av bestemmelsen?

I følge strprl. § 222 a første ledd er det ”en annen person” og ”en annens fred” som er ment vernet av bestemmelsen. Ordlyden taler for at det er bestemte personer som det ellers er fare for at vil bli utsatt for krenkelser – og som derfor har behov for beskyttelse – som omfattes. Disse kalles i avhandlingen for fornærmede eller offeret. I Ot.prp. nr. 109 (2001-2002) pkt. 4.1.7 presiseres det at bestemmelsen skal beskytte konkrete privatpersoner, herunder en nærmere angitt krets av personer.³⁵ Departementet understreker imidlertid at ordlyden ikke

³⁴ Jfr. Ot.prp. nr. 33 (1993-1994) kap. XIII pkt. 4.

³⁵ Se også Rt. 2002 s. 1243.

skal forstås så snevert som at besøksforbud bare kan nedlegges for å beskytte *en bestemt person*.

Formålet med besøksforbud er å beskytte enkelte, bestemte personer, men ikke mot en fare som truer samfunnet generelt eller den alminnelige ro og orden.³⁶ Utenfor bestemmelsens anvendelsesområde er for eksempel restriksjoner som har til formål å hindre notoriske bråkmakere å oppholde seg i sentrum av Oslo for å beskytte alle som måtte oppholde seg der til en hver tid.³⁷ Det finnes imidlertid andre bestemmelser, som for eksempel politiloven § 7, som kan benyttes i slike tilfeller.³⁸

Som eksempel på saker der besøksforbud kan benyttes for å forebygge ytterligere konflikt er saker der det foreligger uenighet rundt uoppgjorte pengekrav,³⁹ eller for å hindre at parter og medtaltale i en straffesak blir utsatt for trusler og press til å avgi falsk forklaring.⁴⁰

Det må være adgang til å forby en person å oppholde seg på et bestemt skoleområde for å beskytte elevene på skolen, eller i en bestemt butikk eller offentlig kontor for å beskytte personalet der. Personene i kretsen trenger ikke å være navngitt eller utpekt, enn så lenge for eksempel arbeidsplassen er identifisert. Det kan for eksempel besluttes forbud mot opphold på et kjøpesenter dersom det er risiko for at ansatte, vektene og kunder ved senteret vil bli rammet av trusler, ordensforstyrrelser og skadeverk.⁴¹ Det kan også nedlegges forbud mot å oppsøke, å forfølge og på noe vis å ta kontakt med beboere i dagsenter, omsorgsboliger, boenheter og eldrecenter i en by pga. risiko for gjentatt og omfattende vinningskriminalitet.⁴² Gode grunner taler for at forbud kan nedlegges for å verne om institusjoner, offentlig myndighet etc.

Kjendiser, politikere, redaktører og andre mennesker som opptrer mye i media utsettes gjerne for plagsom forfølgelse, trusler etc. av enkeltindivider. Disse kan kanskje ha et særlig stort behov for at det kan nedlegges besøksforbud for å få slutt på den uønskede kontakten.

³⁶ Jfr. Ot.prp. nr. 109 (2001-2002) pkt. 4.1.7.

³⁷ Jfr. Ot.prp. nr. 33 (1993-1994) kap. XIII pkt. 4.

³⁸ Se mer om forholdet mellom politil. § 7 og strprl. § 222 a i Myhrer 2006.

³⁹ Jfr. LB-2007-37029 (Borgarting).

⁴⁰ Jfr. LB-2007-71897 (Borgarting).

⁴¹ Se for eksempel Rt. 2002 s. 1243.

⁴² Jfr. LB-2006-20909 (Borgarting).

Besøksforbud benyttes ofte som ledd i samlivsbrudd. I slike saker er formålet med å nedlegge besøksforbud ofte å beskytte kvinnen, men besøksforbudet kan også omfatte felles barn hvis det også for barnet er risiko for krenkelser som § 222 a beskriver. Barnas forhold må vurderes separat. Det følger av rettspraksis at bestemmelsen gir adgang til å nedlegge forbud om kontakt med barn dersom dette "... er helt nødvendig for å sikre moren mot mulige overgrep som nevnt i straffeprosessloven § 222 a, ..." jfr. Rt. 1998 s. 1477, jfr. også Rt. 2005 s. 349. Høyesteretts kjæremålsutvalg tok i den førstnevnte saken avstand fra en streng ordlydsforståelse i forhold til bestemmelsens "offerrets".⁴³ Det kan synes som om hensynet til en tilstrekkelig beskyttelse av mulige ofre var det bærende hensynet bak vurderingen. Hensynet til overgriperens rettssikkerhet og behovet for klare regler på område taler for at terskelen for å anvende besøksforbud i slike saker legges høyt. Restriksjonen må begrunnes i tilstrekkelig grad. Besøksforbud for å beskytte barn mot foreldre kan også ilegges etter barneloven § 60 andre ledd. Hensynet til barnets beste er det avgjørende.⁴⁴

Besøksforbud kan også anvendes for å beskytte familiemedlemmer mot straffbare handlinger som vinningskriminalitet og vold. For eksempel kan det nedlegges besøksforbud for å beskytte foreldre og besteforeldre mot narkomane eller farlige barn og barnebarn.⁴⁵

Besøksforbud er neppe et særlig hensiktsmessig virkemiddel i saker om gjengoppgjør – altså for å beskytte noen gjengmedlemmer mot andre.⁴⁶ Det kan imidlertid nedlegges oppholdsforbud etter strprl. § 222 b i slike saker.

⁴³ Kjennelsen ble imidlertid avsagt med dissens 2:1. Mindretallet var ikke enig i at ordlyden kunne tolkes så vidt på legalitetsprinsippets område, men var enig i resultatet. Lagmannsrettens kjennelse ble opphevet.

⁴⁴ Se mer om forholdet mellom besøksforbud og samværsrett i NOU 2006:10 pkt. 9.3. Se også avhandlingens pkt. 3.3. om forholdet mellom el. § 92 andre ledd og strprl. § 222 a. Tilsvarende betraktninger gjør seg gjeldende også i forholdet mellom bl. § 60 og strprl. § 222 a.

⁴⁵ Se for eksempel TOSLO-2006-174197 og LA-2005-182577 (Agder).

⁴⁶ Jfr. LA-2005-151944 (Agder)

2 Hvilke restriksjoner kan besøksforbudet inneholde?

2.1 Bokstav a) forbud mot "å oppholde seg et bestemt sted"

Bestemmelsens andre ledd første punktum legger til grunn to alternative former for forbud. Hovedformålet er at den eller de fornærmede skal være beskyttet i tilstrekkelig grad.

Ordlyden i alternativ a markerer at vedtaket positivt og uttrykkelig må angi et konkret geografisk sted eller område som skal danne rammen for oppholdsforbudet. Det oppstilles i så måte en spesifikasjonsplikt. Hensynet til notoritet taler for at vedtaket så presis som mulig må angi en adresse eller et område som forbudet skal dekke. Hensynet til den forbudet retter seg mot underbygger en slik tolkning – vedkommende må vite hvor grensene går for å ha muligheten til å overholde vedtaket.

Bestemmelsen sier ikke noe om rammene for den geografiske utstrekning - altså hvor stort omfang forbudet kan ha. I forarbeidene legges det imidlertid til grunn at forbudet kan omfatte en hel kommune; beskyttelsesbehovet er det avgjørende.⁴⁷ Vedtakets nedre og øvre geografiske grense vil måtte bero på en konkret interesseravveining i det enkelte tilfelle. Hensynet til at fornærmede skal være tilstrekkelig beskyttet mot overgriperen veier tungt i den samlede vurderingen. At det ikke kan angis en konkret øvre grense illustreres i Høyesteretts dom inntatt i Rt. 2003 s. 324. Saken gjaldt blant annet fortsatt forbud mot å oppholde seg på et område som totalt utgjorde ca. 1200 daa. Førstvoterende uttalte at forbudet hadde "... utvilsomt hatt betydelige konsekvenser for hans [tiltaltes] bevegelsesfrihet i X," men siden det var han selv som har "... skapt situasjonen ved sin plagsomme og uakseptable kontakt med et barn", så legger førstvoterende til grunn at "... det overordnede (er) at det fortsatt sikres henne [offeret] et område hvor hun er vernet mot å støte på ham."

For eksempel vil et forbud mot "å oppholde seg på eller ved Y Ungdomsskole i X i skoletiden, innbefattet dager med åpen skole, skolefritidsordningen og tidspunkter for andre arrangementer for skolens elever," og mot å "... oppholde seg innenfor den geografiske sirkelen som dannes av 11veien, 12veien, 13gate og 9veien" være spesifikt nok til å oppfylle konkretiseringskravet.⁴⁸ Et generelt oppholdsforbud innenfor et geografisk begrenset område

⁴⁷ Jfr. Ot.prp. nr. 109 (2001-2002) pkt. 4.4.1.

⁴⁸ Jfr. Rt. 2002 s. 1751.

av en by, eller forbud mot å oppholde seg på nærmere angitte steder på nærmere angitte tidspunkt omfattes derfor av alternativet. Buss- og togstasjoner, bensinstasjoner, flyplasser, matbutikker etc. kan være aktuelle steder. En såpass vid utforming som forbud mot opphold på kjøpesenter med allmenn tilgjengelighet har også blitt akseptert i rettspraksis grunnet hensynet til at forbudet skal virke effektivt.⁴⁹ Gode grunner taler for at det er mest praktisk å knytte forbudet til steder som er såpass mye brukt av offeret at det foreligger en god grunn til å verne personen mot å bli oppsøkt på stedene – for eksempel vedkommendes skole, arbeidsplass og treningssenter.

Det må imidlertid trekkes en grense mot for generelt utformede forbud. Kjennelsen inntatt i Rt. 1998 s. 1106 gjaldt forbud mot å oppholde seg ”ved B og Cs bopel eller arbeidssteder, herunder ... sykehus, eller annet sted de [dvs. de fornærmede] måtte oppholde seg”. Kjæremålsutvalget gav uttrykk for at siste del av forbudet var for generelt utformet, og uttalte blant annet at:

”Bestemmelsen kan ikke forstås slik at den gir adgang til generelt å pålegge en person å unnvike steder der fornærmede midlertidig måtte oppholde seg. Dette kunne eksempelvis medføre at A under straffetrussel umiddelbart måtte forlate offentlig veg, plass eller annet for allmennheten fritt område. Det er alternativene forfølge eller på annet vis kontakte som i tilfelle må anvendes.”

Kjennelsen fra lagmannsretten ble opphevet på grunn av feil lovforståelse. Et ”bestemt sted” kan etter dette ikke tolkes så vidt.

2.2 Bokstav b) forbud mot ”å forfølge, besøke eller på annet vis eller kontakte en annen person”

Alternativ b er både dårlig og feil formulert. Bakgrunnen må være at lovgiver i arbeidet med å hjemle de mest praktiske typetilfellene rett og slett har slurvet med ordlyden. Alternativet i bokstav b fanger opp handlinger som ikke rammes av forbud etter bokstav a. Som nevnt i pkt. 2.1. hjemler bokstav a ikke forbud mot å utestenge en person fra ubestemte områder. Det kan imidlertid oppstå behov for å begrense overgriperens mulighet til å nærme seg fornærmede på ikke positivt angitte steder. Bokstav b gir hjemmel for å ilegge forbud mot nærmere angitte handlinger – og knytter seg til fornærmede som person, i stedet for et konkret sted.

⁴⁹ Se for eksempel LF-2006-65957 (Frostatting).

Bakgrunnen for bestemmelsen er at fornærmede skal kunne føle seg trygg i det offentlige rom; vedkommende får gjennom vedtaket en form for garanti for å ikke bli utsatt for krenkelser av overgriperen. Det faktum at forbudet ikke gjør seg gjeldende før fornærmede er i nærheten taler for at bevegelsesfriheten til overgriperen ikke begrenses i særlig stor grad.

En naturlig språklig forståelse tilsier at alternativene forfølge, besøke og kontakte eller lignende først og fremst retter seg mot aktive handlinger – at overgriperen med hensikt oppsøker offeret. Hvorvidt et tilfeldig møte mellom offer og overgriper omfattes av forbudet vil måtte bero på en tolkning av det konkrete forbud. Den forbudet retter seg mot må generelt sett ha anledning til å bevege seg rundt i det offentlige rom uten å frykte for at en gjør seg skyldig i en overtredelse av et ilagt forbud ved en tilfeldighet. Hensynet til overgriperen taler derfor for at vedkommende må gis et visst slingsmonn. På den annen side så taler gode grunner for at også passiv tilstedeværelse som oppfattes som krenkende og/ eller truende av offeret bør omfattes av alternativet. Hensynet til en effektiv beskyttelse av offeret underbygger dette. Det avgjørende må være hvorvidt det kan sies å foreligge en form for ”ond vilje”; hensikt om å plage den andre personen. Hvis dette er tilfelle så vil også den passive tilstedeværelsen rammes av bokstav b. Et tilfeldig møte mellom overgriper og offer der overgriper umiddelbart trekker seg tilbake vil på den annen side ikke oppfylle noen av alternativene i bokstav b.

I kjennelsen inntatt i Rt. 2003 s. 1068 var spørsmålet om strprl. § 222 a kan benyttes til å ilegge en handleplikt utenfor de områdene et besøksforbud er spesifisert til å omfatte. Høyesteretts kjæremålsutvalg konkluderte med at en slik adgang ikke er hjemlet i noen av alternativene i § 222 a. Utvalget uttalte blant annet at:

”Selv om alternativet ”forfølge” i straffeprosessloven § 222 a etter omstendighetene kan tenkes å omfatte en unnlattelse av å vike unna, kan ikke dette alternativet gi grunnlag for å oppstille en generell plikt til tydelig å vike unna når partene tilfeldig møter hverandre” (avsnitt 13).

Heller ikke de andre alternativene omfatter en slik handleplikt.

Spørsmålet om hvor vidt ordlyden i bokstav b kan tolkes ble vurdert av Høyesteretts kjæremålsutvalg i Rt. 1998 s. 1255. Påtalemyndigheten hadde ilagt en person et forbud mot å parkere ved fornærmedes garasje, stenge fornærmedes vanntilførsel og flytte eiendeler fra

fornærmedes kjeller, med hjemmel i strprl. § 222 a. Utvalget kom til at begrepet ”forfølge” ikke kunne antas å ha en slik vid betydning. Kjæremålsutvalget uttalte blant annet at å forfølge noen må ”antas å referere seg til forfølgelse av en person som sådan”. Forfølgelsesalternativet er direkte personrelatert.⁵⁰

Praktiske forbud etter bokstav b er for eksempel forbud mot å oppholde seg nærmere fornærmede enn 50 eller 100 meter, herunder forbud mot ”enhver form for kontakt, også via telefon, sms, e-post eller tredjemann og innebærer at han [dvs. den forbudet retter seg mot] aldri skal oppholde seg nærmere enn 100 meter fra barna.”⁵¹ Høyesteretts kjæremålsutvalg har ellers blant annet godkjent forbud mot ”å oppsøke, å forfølge og på noe vis å ta kontakt med B ved andre anledninger enn ved nødvendige samtaler i forbindelse med felles barn og avhenting av disse.”⁵²

Et spørsmål som både knytter seg til bokstav a og b er hvorvidt det kan stilles krav til offeret i vedtaket, herunder om vedtaket kan inneholde vilkår om at offeret må unngå å oppsøke visse steder for å ikke fremprovosere kontakt fra overgriper etc. Bestemmelsen sier ikke noe om dette, ei heller gjør forarbeidene det. Avgjørelsen inntatt i Rt. 2004 s. 2046 gjaldt forbud mot at en far (A) hadde kontakt med sin sønn (B) utenom den til enhver tid rådende samværsrett. Høyesteretts kjæremålsutvalg drøftet hvorvidt § 222 a gav hjemmel til å pålegge sønnen restriksjoner i forhold til å frivillig ha kontakt med faren utover samværsretten. I følge lagmannsretten hadde forbudet hatt den konsekvens at A ikke hadde hatt anledning til å ha samtaler med B selv om det var B som ringte eller tok kontakt (avsnitt 12). Høyesteretts kjæremålsutvalg uttalte at:

”Realiteten i forbudet er at det legges restriksjoner på sønnens muligheter til å få kontakt med faren, og forbudet begrenser dermed den frihet sønnen har til å ta kontakt med den person han måtte ønske. Kjæremålsutvalget kan ikke se at straffeprosessloven § 222 a gir hjemmel for dette” (avsnitt 13).

Høyesteretts kjæremålsutvalg konkluderte med at bestemmelsen ikke gir hjemmel for å ilegge restriksjoner på den personen som skal vernes. En kan etter dette ikke nekte offeret å oppsøke enkelte steder etc. Vedtaket regulerer kun overgriperens rettigheter.

⁵⁰ Jfr. Mæland m.fl. 2004, s. 484.

⁵¹ Jfr. TOSLO-2006-190669.

⁵² Jfr. Rt. 2000 s. 325.

3 Særlig om besøksforbud i eget hjem

3.1 Risikokravet – det må foreligge ”nærliggende fare”

Dersom det er nærliggende fare for en handling som nevnt i første ledd bokstav a, kan personen forbys å oppholde seg i sitt eget hjem, jfr. § 222 a andre ledd andre punktum. Ordlyden ”nærliggende fare” sammenholdt med ”grunn til å tro”, jfr. bestemmelsens første ledd, markerer at terskelen er høyere for å nedlegge besøksforbud i eget hjem enn for ordinære besøksforbud. Besøksforbud i eget hjem utgjør således et ekstraordinært forbud.

Risikovurderingen knytter seg dessuten kun til handling som omfattes av første ledd alternativ a. Dette fører til at restriksjonsformens anvendelsesområde er snevrere sammenliknet med det ordinære besøksforbudet. I følge forarbeidene må det foreligge sannsynlighetsovervekt for at vedkommende vil begå en straffbar handling.⁵³ I praksis gjelder dette typisk fare for legemskrenkelser eller alvorlige trusler.

3.2 ”[E]get hjem”

Ordlyden i strprl. § 222 a andre ledd andre punktum markerer at påtalemyndigheten har en uttrykkelig hjemmel til å nedlegge besøksforbud i eget hjem. Bestemmelsen ble innført ved lovendringen i 2003. I følge forarbeidene er bestemmelsen ny, men departementet antar at også at § 222 a første ledd åpner for å nedlegge slike besøksforbud.⁵⁴ Bestemmelsens formål er å unngå tolkningstvil, og er motivert av lovtekniske hensyn.

Utgangspunktet er at partenes faste og felles bolig i alle fall av omfattes av ordlyden. Den nærmere grensen for hvilke bygninger som omfattes vil måtte bero på en konkret vurdering der en ser hen til behovet for beskyttelse. I forarbeidene drøftes det hvorvidt en fritidsbolig omfattes av ordlyden ”eget hjem”. Departementet kom frem til at fritidsboliger ikke bør rammes av særreguleringen.⁵⁵ I slike tilfeller må en nedlegge ordinært besøksforbud etter § 222 a første ledd.

⁵³ Jfr. Ot.prp. nr. 109 (2001-1002) pkt. 8.2. Se også kjennelse inntatt i Rt. 2004 s. 507.

⁵⁴ Jfr. Ot.prp. nr. 109 (2001-2002) pkt. 8.2.

⁵⁵ Jfr. Ot.prp. nr. 109 (2001-2002) pkt. 4.2.4.3.

Hjemmelen er særlig aktuell i saker der den personen som skal beskyttes har felles husholdning med den personen som besøksforbudet retter seg mot. Besøksforbud kan i denne sammenheng brukes for å roe ned og stabilisere konfliktnivået. Et sentralt formål med bestemmelsen er å beskytte voldsutsatte kvinner mot tidligere eller nåværende partner, samt sørge for et videre vern i en overgangsperiode. Et besøksforbud i eget hjem kan nedlegges uavhengig av hvem som eier boligen.⁵⁶ Eierforholdene vil imidlertid være et moment i den helhetsvurderingen som må foretas, der hensynet til begge parter spiller inn. Sistnevnte kan tale for at i de tilfeller der overgriperen eier boligen, så må det som regel kreves større grad av risiko for at vedkommende vil komme til å begå en straffbar handling.

Bestemmelsen er imidlertid ikke avgrenset til kun å gjelde forholdet mellom nåværende eller tidligere ektefeller eller samboere. Bestemmelsen er anvendelig i alle tilfeller hvor en person kan mistenkes for å komme til å krenke en annen person. Personen som kan bli krenket trenger ikke å være identifisert.⁵⁷ Også andre relasjoner, for eksempel forholdet mellom utleier og leieboer, kan i prinsippet omfattes av bestemmelsen.⁵⁸ Et praktisk eksempel er tilfeller der leieboeren opptrer voldelig eller truende mot uleier, eller omvendt. Hvis besøksforbudet skal gjelde eget hjem, så må dette uttrykkelig drøftes av retten.⁵⁹

3.3 Forholdet mellom el. § 92 andre ledd og strprl. § 222 a

I noen tilfeller er det behov for å treffe raske avgjørelser grunnet problemstillinger som reiser seg når et ekteskap går mot sin oppløsning. Det kan bli nødvendig å måtte fjerne den ene ektefellen fra hjemmet pga. truende eller sjikanerende oppførsel av hensyn til den andre ektefellen, i mange tilfeller også av hensyn til barna.⁶⁰ Ekteskapsloven § 92 annet ledd gir retten hjemmel til å *midlertidig* forby en ektefelle å komme til eiendommen eller boligen der den andre ektefellen oppholder seg. Forutsetningen er at det foreligger ”særlige grunner” som tilsier at restriksjonen er nødvendig. I følge forarbeidene til ekteskapsloven vil slike ”særlige grunner” foreligge dersom samlivsbruddet må gjennomføres med tvang, eller hvis det er fare

⁵⁶ Jfr. Ot.prp. nr. 109 (2001-2002) pkt. 8.2.

⁵⁷ Jfr. Ot.prp. nr. 109 (2001-2002) pkt. 4.1.7.

⁵⁸ Jfr. Ot.prp. nr. 109 (2001-2002) pkt. 8.2.

⁵⁹ Jfr. LA-2005-35943 (Agder).

⁶⁰ Se mer om problemstillingen i Lødrup 2004, s. 329-330.

for at ektefellen eller barna vil bli utsatt for overgrep m.m.⁶¹ Gode grunner taler for at det ikke er særlig urimelig å begrense den andre ektefellens rettigheter i slike tilfeller.

Spørsmålet er så hvordan denne formen for besøksforbud forholder seg til besøksforbud etter strprl. § 222 a. Beslutningen som treffes etter el. § 92 andre ledd er en midlertidig forføyning, og dermed et sivilrettslig hastetiltak som er aktuelt å beslutte i en overgangsfase. Formålet med bestemmelsen er først og fremst å forhindre at den formelle prosessen knyttet til oppløsningen av ekteskapet vanskeliggjøres, og kun i annen rekke å verne den ene ektefelle mot krenkelser fra den annen.

Besøksforbud etter strprl. § 222 a er et beskyttelsestiltak som nedlegges for å beskytte en person mot krenkelser fra en annen. Bestemmelsen har en videre personkrets enn el. § 92 og omfatter både ektefeller, samboere, kjærester etc. Tiltaket er særlig praktisk i de mer alvorlige og langvarige konfliktene mellom for eksempel ektefeller, der det er nødvendig å ha en straffetrussel bak brudd på forbudet for at beskyttelsen av offeret skal være tilstrekkelig effektiv.

Samlet sett så taler dette for at de to bestemmelsene har som formål å ivareta ulike interesser. I kjennelsen inntatt i Rt. 2000 s. 352 bemerket kjæremålsutvalget at anvendelsesområdet for el. § 92 annet ledd ikke er sammenfallende med strprl. § 222 a (på s. 355). Besøksforbud etter el. § 92 annet ledd kan etter dette ilegges i tillegg til besøksforbud etter § 222 a. Behovet i den konkrete sak vil avgjøre om det er tilstrekkelig å kun benytte et av forbudene eller om de bør fungere ved siden av hverandre.

⁶¹ Jfr. Ot.prp. nr. 28 (1990-1991) kap. XII.

4 Særlig om begrenset besøksforbud

Hovedregelen er at besøksforbud innebærer et totalforbud mot å oppsøke, ta kontakt etc. med den forbudet er ment å beskytte. Straffeprosessloven § 222 a tredje ledd legger imidlertid til grunn at besøksforbudet kan begrenses på nærmere angitte vilkår, og fungerer derfor som en unntaksregel om besøksadgang i visse tilfeller. Bestemmelsen kom inn i forbindelse med lovendringene i 2003. Bakgrunnen var behovet for mer fleksible ordninger enn det lovens hovedløsning gir rom for i enkelte saker, samt muligheten til å tilpasse forbudene i forhold til den enkelte situasjon.⁶²

I forarbeidene forutsettes det at det normalt ikke vil være grunn til å fastsette slike begrensede besøksforbud. Det kan imidlertid være aktuelt å nedlegge et slikt forbud når dette er til gode for en tredjeperson, særlig når den besøksforbudet er rettet mot, har rett til samvær med felles barn – og da særlig av hensyn til barnet.⁶³ Forutsetningen er at det er kun er grunn til å tro at det er barnets mor, ikke barnet selv, som vil bli utsatt for krenkelser. Et praktisk vilkår i denne sammenheng er krav om at det er en tredjeperson til stede som tilsynsvakt ved kontakt mellom partene. Hvorvidt det bør nedlegges et begrenset besøksforbud vil måtte bero på en samlet interessevurdering der en avveier behovet for et totalforbud mot behovet for et begrenset forbud og muligheten for en viss kontakt. Det må tas i betraktning om et begrenset besøksforbud vil føre til at offeret utsettes for ytterligere press fra den andre personen.

Forarbeidene legger videre til grunn at det må gå uttrykkelig frem av forbudet i hvilke situasjoner og på hvilke vilkår vedkommende likevel skal ha besøksadgang. Dette innebærer at de nærmere rammer for kontakten må presiseres. Det er vanskelig å finne eksempler på bruken av begrensede besøksforbud i rettspraksis, slik at det er vanskelig å si noe om den praktiske betydningen til unntaksregelen.

I en sak fra Kristiansand, nevnt i VG 17. august 2007, ble det gjort unntak i det nedlagte besøksforbudet for kirkelige aktiviteter. Til tross for at kirken egentlig var omfattet av forbudet, så fikk den forbudet rettet seg mot rett til å oppsøke kirken på søndager. Eksempelet illustrerer at i visse tilfeller taler særlige grunner som individuelle forhold for at besøksforbudet bør kunne begrenses.

⁶² Jfr. Ot.prp. nr. 109 (2001-2002) pkt. 4.3.

⁶³ Jfr. Ot.prp. nr. 109 (2001-2002) pkt. 8.2.

5 Forholdsmessighetsvurderingen etter strprl. § 170 a

Utgangspunktet er at dersom vilkårene i § 222 a er oppfylt så kan det nedlegges besøksforbud til fordel for fornærmede. I følge § 222 a annet ledd annet punktum gjelder § 170 a tilsvarende.⁶⁴ Dette innebærer at det oppstilles et krav om at besøksforbudet ikke må være et uforholdsmessig inngrep. Bestemmelsen i § 170 a utgjør dermed en begrensning i adgangen til å nedlegge besøksforbud av hensyn til den som forbudet retter seg mot.

Straffeprosessloven § 170 a stiller opp to generelle krav om at tvangsmidler bare skal brukes når det er tilstrekkelig grunn for det, og når det etter sakens art og forholdene ellers ikke innebærer et uforholdsmessig inngrep. Det heter i forarbeidene til strprl. § 222 a at ”[p]åtalemyndigheten og retten må fastsette omfanget av besøksforbudet ut fra hva som fremstår som hensiktsmessig og nødvendig, og ikke mer omfattende enn at det gir tilstrekkelig beskyttelse.”⁶⁵ I dette ligger at inngrepet ikke må overstige nytten med forbudet. Dette innebærer at både behov og proporsjonalitet må tas i betraktning i vurderingen.

En må foreta en konkret helhetsvurdering der blant annet konkret atferd, kunnskap om tidligere overgrep og mulige trusler er sentrale momenter.⁶⁶ I forholdsmessighetsvurderingen bør en også ta hensyn til alle opplysninger om vedkommendes sosiale og personlige forhold.⁶⁷ I kjennelsen inntatt i Rt. 1998 s. 1638 uttalte Høyesteretts kjæremålsutvalg at:

”... påtalemyndighet og domstolene (vil) måtte foreta en interesseavveining, hvor blant annet risikoen for mer alvorlige overgrep, den krenkedes alder, og virkningen av forbudet for den det rammer, må trekkes inn.”⁶⁸

Et eksempel på en forholdsmessighetsvurdering som er prøvd av Høyesteretts kjæremålsutvalg er kjennelsen inntatt i Rt. 2002 s. 1751. Høyesteretts kjæremålsutvalg uttalte blant annet at:

⁶⁴ Besøksforbud er ikke et tvangsmiddel, men et forebyggende tiltak. Reglene står imidlertid i strprl. fjerde del, og det følger klart av forarbeidene til § 170 a at bestemmelsen skal gjelde for alle bestemmelsene i del 4.

Vilkårene i § 170 a gjelder derfor også for besøksforbud, jfr. Ot.prp. nr. 109 (2001-2002) pkt. 4.1.6. Endringen trådte i kraft ved lov av 10. januar 2003 nr. 2.

⁶⁵ Jfr. Ot.prp. nr. 109 (2001-2002) pkt. 8.2

⁶⁶ Jfr. NOU 1992:16 kap. VII pkt. 4.3.

⁶⁷ Jfr. Bjerke og Keiserud 2001, s. 636-637.

⁶⁸ Se også Ot.prp. nr. 109 (2001-2002) pkt. 8.2.

”Lagmannsretten har tatt utgangspunkt i at det er tale om et omfattende inngrep i As bevegelsesfrihet, men har likevel, etter en mindre reduksjon av det forbudet forhørsretten nedla, kommet til at det måtte opprettholdes. Ved denne vurderingen er det vist til at det forelå ”en særlig risiko” for at han på ny vil oppsøke steder hvor han vet at fornærmede vil oppholde seg. Lagmannsretten har videre vist til forhørsrettens kjennelse hvor det fremgår at siktede over lang tid ikke har respektert fornærmedes krav på å få være i fred for ham. Dette er etter utvalgets vurdering en tilstrekkelig totalvurdering av forbudets forholdsmessighet” (på s. 1753).

Utvalget konkluderte med at lagmannsrettens vurdering av forbudets forholdsmessighet ikke bygde på en uriktig lovtolking.

Forholdet mellom partene kan være et relevant moment å ta i betraktning. I en kjennelse fra Oslo tingrett - TOSLO-2004-100257 - konkluderte retten med at besøksforbudet ikke utgjorde et uforholdsmessig inngrep. Retten la spesielt vekt på at bakgrunnen for bekjentskapet fremsto som et relativt kortvarig forhold mellom overgriperen og fornærmede i perioden 01.03-01.07.03 uten at de hadde truffet hverandre verken før eller siden. Et besøksforbud fremstod derfor ikke som en særskilt tyngende begrensning i bevegelsesfriheten i den konkrete saken.

Samtykke fra den forbudet retter seg mot kan tale for at besøksforbudet ikke er å anse som et uforholdsmessig inngrep.⁶⁹

I kjennelsen inntatt i Rt. 2004 s. 988 presiserte Høyesteretts kjæremålsutvalg at retten uttrykkelig må vise at den har foretatt en forholdsmessighetsvurdering, ellers foreligger det en saksbehandlingsfeil. Kjæremålsutvalget kom i denne saken til at lagmannsrettens kjennelse måtte oppheves fordi det ikke var mulig å kontrollere hvorvidt lagmannsretten hadde tolket § 222 a riktig.

Vilkårene for å nedlegge besøksforbud i eget hjem er strengere enn for det ordinære besøksforbudet. Begrunnelsen er at forbud mot å oppsøke eget hjem utgjør et enda større inngrep i bevegelses- og handlefriheten. Den som forbudet rettes mot må flytte ut og har ikke rett til å oppsøke boligen så lenge forbudet varer. Dette påvirker forholdsmessighetsvurderingen etter § 170 a. Kravet til graden av sannsynlighet for krenkelse skjerpes – det må noe mer til – risikoen for en straffbar handling må være kvalifisert. Det er også aktuelt å nedlegge forbud av kortere varighet i slike tilfeller.⁷⁰ Omfanget av et

⁶⁹ Se bl.a. TOSLO-2007-40069 og TOSLO-2007-15430.

⁷⁰ Jfr. Thronæs 2003, s. 305.

besøksforbud kan ikke være større enn at det står i et rimelig forhold til den risikoen den det skal beskytte, er utsatt for. For eksempel kan det være et svært inngripende tiltak å nekte en person å oppholde seg i sin hjemkommune, eller å kaste en person ut av sitt eget hjem. Slike besøksforbud vil bare være forholdsmessige hvis de nedlegges for å beskytte tilsvarende tungtveiende interesser.⁷¹ Samlet sett innebærer dette at fornærmedes krav på vern begrenses jo mer inngripende forbudet er for overgriperen.

Et eksempel der påtalemyndighetens begjæring om fortsatt besøksforbud i eget hjem ikke ble tatt til følge av retten er en kjennelse fra Oslo tingrett.⁷² Saken gjaldt besøksforbud etter vold mot kone. Ut fra de forklaringer som ble gitt i retten, vurderte retten det slik at det ikke var grunn til å tro at siktede på nytt ville begå en straffbar handling overfor sin kone. Retten fant også at det ville være uforholdsmessig å opprettholde besøksforbudet, jfr. strprl. § 170 a. Retten viste som begrunnelse særlig til at begge partene ønsket at besøksforbudet skulle bli opphevet, og at de sammen var innstilt på å søke profesjonell hjelp.

⁷¹ Jfr. Ot.prp. nr. 109 (2001-2002) pkt. 4.4.1.

⁷² Jfr. TOSLO-2006-123906.

6 De prosessuelle vilkårene for å nedlegge besøksforbud

6.1 Krav om at det foreligger begjæring eller allmenne hensyn

Det følger av strprl. § 222 a første ledd andre punktum at forbud kan nedlegges dersom den som forbudet skal beskytte har begjært det. Det er ikke noe vilkår at det foreligger anmeldelse eller at fornærmede ønsker å anmelde forholdet.⁷³

Besøksforbud kan også nedlegges av påtalemyndigheten ex officio hvis allmenne hensyn krever det. Dette innebærer at forbud også kan ilegges i tilfeller der den forbudet skal beskytte ikke ønsker det – eller trekker tilbake begjæringen om besøksforbud. Sistnevnte er særlig aktuelt i tilfeller der det foreligger et avhengighetsforhold mellom overgriperen og offeret.⁷⁴ Bakgrunnen for bestemmelsen er at staten har en plikt til å iverksette effektive tiltak for å beskytte borgerne sine. Det er av stor praktisk betydning at påtalemyndigheten selv kan ta initiativ i slike saker – særlig fordi overgriperen da ikke får muligheten til å påvirke beslutningen ved å utøve press mot fornærmede for å få vedkommende til å trekke tilbake begjæringen.

6.2 Kompetanse til å treffe beslutninger om besøksforbud

Det er påtalemyndigheten som har kompetanse til å nedlegge besøksforbud, jfr. strprl. § 222 a første ledd, jfr. § 55. Det følger av strprl. § 67 første ledd at kompetansen er lagt til påtalemyndigheten i politiet. Bakgrunnen er at besøksforbud er et praktisk tiltak i politiets arbeid med å sørge for en effektiv beskyttelse av borgerne. Det er dessuten viktig at beslutningsmyndigheten ligger til et organ som publikum kommer i kontakt med – og som kan treffe beslutningen raskt ved behov i en akutt situasjon.

Utgangspunktet er at vedtak om besøksforbud skal være en skriftlig beslutning, jfr. femte ledd første punktum. Det samme gjelder vedtak om å ikke nedlegge besøksforbud, jfr. femte ledd andre punktum. Unntaket er hvis det er ”fare ved opphold”, jfr. femte ledd sjette punktum. I slike tilfeller kan beslutningen gis muntlig, men skal da snarest mulig nedtegnes. Begrepet

⁷³ Jfr. Thronæs 2003, s. 304.

⁷⁴ Jfr. Ot.prp. nr. 33 (1993-1994) kap. X pkt. 3.3.

”fare ved opphold” må forstås på samme måte i § 222 a som § 175 første ledd tredje punktum.⁷⁵

Bestemmelsen setter visse krav til innholdet i vedtaket - personangivelse av den forbudet er rettet mot, den det skal beskytte og dessuten grunnlaget for forbudet. Dette gjelder både positive, men også negative vedtak, jfr. andre punktum. Kravet til begrunnelse er en viktig rettssikkerhetsgaranti for den personen som vedtaket retter seg mot.

Påtalemyndigheten har underrettelsesplikt - plikt til å gi kopi av vedtaket - til både den personen vedtaket gjelder og den det skal beskytte, jfr. tredje punktum. I følge fjerde punktum skal foreligger det også en plikt til å informere om følgene ved å bryte forbudet, jfr. strl. § 342 femte punktum. Hvis påtalemyndigheten avslår en begjæring om besøksforbud, så har den en plikt til å informere om retten til å bringe avslaget inn for retten etter femte ledd, jfr. tredje punktum. Før fremgikk reglene om påtalemyndighetens beslutning av en henvisning til strprl. § 175 første ledd. Bestemmelsen er pedagogisk begrunnet. Ved å presisere saksbehandlingsreglene i bestemmelsen så er det enklere for å finne ut hvilke rettigheter de involverte har.

6.3 Rettslig prøving

Påtalemyndighetens beslutninger om å nedlegge besøksforbud skal alltid prøves av retten, jfr. sjette ledd første punktum. Bestemmelsen oppstiller således et krav om obligatorisk domstolsprøving og etterkontroll. Det heter i forarbeidene at ”[d]et er påkrevd med en ordning som gjør at et slikt forbud kan nedlegges uten ventetid. Samtidig er det viktig at rettssikkerheten er ivaretatt for den forbudet gjelder.”⁷⁶ Det dobbelsporede system er altså motivert av rettssikkerhetshensyn. I forarbeidene legges det videre til grunn at ”[d]en obligatoriske etterfølgende domstolskontrollen sikrer ... mot misbruk av instituttet”.⁷⁷

Retten avgjørelse treffes ved kjennelse, jfr. sjette ledd sjette punktum.

Det er viktig å understreke at den obligatoriske domstolsprøvingen ikke gjelder påtalemyndighetens vedtak om å ikke nedlegge besøksforbud. De samme

⁷⁵ Jfr. Thronæs 2003, s. 307.

⁷⁶ Jfr. Innst. O. nr. 39 (1993-1994) pkt. 8.

⁷⁷ Jfr. Ot. prp. nr. 109 (2001-2002) pkt. 4.1.3.4. Se mer om dette under avhandlingens kapittel V.

rettssikkerhetshensyn gjør seg ikke gjeldende her.⁷⁸ I disse tilfellene må vedkommende som begjærer besøksforbud selv bringe avslaget inn for retten, jfr. sjette ledd tredje punktum. Regelen er blant annet aktuell dersom påtalemyndigheten ikke finner tilstrekkelig grunn til å nedlegge besøksforbud, og henlegger saken, jfr. Rt. 2000 s. 485.

Tingretten kan ikke av eget tiltak nedlegge besøksforbud. Beslutningen danner rammen for rettens kompetanse. Dette har blant annet som konsekvens at tingretten må avvise begjæringen dersom beslutningen er brakt inn for retten av en inkompetent tjenestemann - eventuelt en inhabil tjenestemann, jfr. Rt. 2007 s. 897. Høyesteretts kjæremålsutvalg la i den konkrete saken til grunn at det var en saksbehandlingsfeil at lagmannsretten ikke hadde vurdert om politifullmektigen var inhabil til å bringe saken inn for tingretten i utgangspunktet, idet en eventuell inhabilitet ikke kunne anses reparert ved tingrettens behandling av saken. Utvalget vurderte så om ”feilen (kunne) ha innvirket på” kjennelsens innhold, jfr. § 343 første ledd, men kom etter nærmere vurdering til at dette ikke var tilfelle (jfr. avsnitt 13 og 14).

Bestemmelsen gir uttrykk for at påtalemyndigheten ”snarest råd” og ”så vidt mulig innen fem dager” ”etter at en beslutning om å ilegge en person besøksforbud er forkynt, bringe beslutningen inn for retten”.⁷⁹ Fristen løper fra forkynneestidspunktet.⁸⁰ Forarbeidene tar for seg rettsvirkningene av en eventuell fristoverskridelse. Her presiseres det at fristen ikke skal forstås som en maksimumsfrist som innebærer ugyldighetsvirkninger eller liknende ved overskridelse, men som en ordensforskrift.⁸¹ I kjennelsen inntatt i Rt. 2005 s. 96 la Høyesteretts kjæremålsutvalg til grunn at lagmannsretten hadde tolket loven riktig da den gav uttrykk for at fristen ikke er absolutt. I enkelte saker kreves det mer tid til innsamling av nødvendig informasjon for å sikre at saken blir tilstrekkelig opplyst. Bestemmelsen skal fungere som en oppfordring og påminnelse om hurtig og ryddig saksbehandling. Kjæremålsutvalget understrekte likevel at:

”... det er viktig at påtalemyndigheten tilstreber at fristregelen overholdes. Er overskridelsen betydelig, bør påtalemyndigheten vurdere å utferdige et nytt besøksforbud fremfor å benytte det opprinnelige forbudet som grunnlag for begjæringen” (avsnitt 13).

⁷⁸ Jfr. Ot.prp. nr. 109 (2001-2002) pkt. 8.2 og 4.5.1.4.

⁷⁹ Bestemmelsen i sjette ledd ble endret ved lov 10. januar 2003 nr. 2. Lengstefristen ble da forlenget fra tre til fem dager.

⁸⁰ Jfr. Rt. 2001 s. 118 og Rt. 2001 s. 1491.

⁸¹ Jfr. Ot.prp. nr. 109 (2001-2002) pkt. 4.5.1.4.

Dersom fristen overskrides skal grunnen opplyses i rettsboken, jfr. andre punktum. Utover dette får altså overskridelse av fristen ingen virkning.

Oversittelse av fristen forhindrer ikke retten i å avgjøre saken; retten skal like fullt realitetsbehandle påtalemyndighetens begjæring om opprettholdelse av besøksforbudet.⁸² I forarbeidene understreker departementet at de likevel ikke ser bort fra at urimelig lange overskridelser i enkelttilfeller kan lede til at det ikke er grunnlag for å straffe etter strl. § 342.⁸³ Dersom besøksforbudet ikke blir oversendt retten for stadfestelse i det hele tatt, så kan det bli aktuelt å frafalle tiltalen på grunn av saksbehandlingsfeil ved en senere straffesak. Tiltalte må da frifinnes for et eventuelt brudd på besøksforbudet.⁸⁴

6.4 Besøksforbudets varighet

Det kan ikke nedlegges besøksforbud for en lengre periode enn ett år om gangen, jfr. strprl. § 222 a fjerde ledd. Ordlyden legger til grunn et krav om tidsbegrensning; vedtaket må angi konkret hvor lenge forbudet skal vare. Et unntak fra ett års-regelen er bestemmelsen om besøksforbud i eget hjem, jfr. fjerde ledd andre punktum. I disse sakene kan det kun nedlegges forbud for maksimum tre måneder om gangen. Bakgrunnen er at slike forbud er et såpass tyngende inngrep at det raskere må kreves en ny vurdering av retten.

I forarbeidene understrekes det at fristene skal forstås som lengstefrister. I normale situasjoner er det ofte aktuelt å fastsette kortere varighet.⁸⁵ Seks måneder kan være tilstrekkelig for å sikre partenes interesser.⁸⁶ Fornærmede kan bringe forbudet til opphør før forbudet utløper. Det er en forutsetning at vilkårene for besøksforbud er oppfylt hele tiden, jfr. fjerde ledd tredje punktum. Besøksforbud skal opphøre når vilkårene ikke er oppfylt, men kan på den annen side forlenges i inntil seks nye måneder dersom vilkårene fortsatt er oppfylt. Det kreves i så fall en ny kjennelse fra retten.

⁸² Jfr. Rt. 2001 s. 1491 og Rt. 2005 s. 96.

⁸³ Jfr. Ot.prp. nr. 109 (2001-2002) pkt. 4.5.1.4.

⁸⁴ Se bl.a. TOSLO-2005-151786.

⁸⁵ Jfr. Ot.prp. nr 109 (2001-2002) pkt. 8.2.

⁸⁶ Se for eksempel TOSLO-2006-38663.

6.5 Partenes prosessuelle stilling

Partenes prosessuelle rettigheter etter strprl. § 222 a har blitt bedret, samt synliggjort i loven de siste årene.⁸⁷ En del av endringene har også bidratt til å styrke sakens opplysning.⁸⁸

Partene skal varsles om rettsmøter, jfr. fjerde punktum.⁸⁹ Begge parter har rett til å være til stede og til å uttale seg, jfr. femte punktum. Møte- og uttalelsesretten ble tatt inn i loven i 2003. Formålet var å klargjøre partenes prosessuelle stilling. Det må anses som en absolutt opphevelsesgrunn etter strprl. § 385 tredje ledd første punktum jfr. § 343 annet ledd nr. 6 dersom en part er blitt nektet å uttale seg i retten.⁹⁰ Den forbudet retter seg mot skal dessuten gis en oppfordring om å uttale seg før saken avgjøres, jfr. Rt. 1997 s. 915 og Rt. 2002 s. 1169. Bakgrunnen er at retten til kontradiksjon er grunnleggende prinsipp i straffeprosessen. Brudd på kontradiksjonsprinsippet kan etter omstendighetene innebære at det foreligger en feil som kan ha hatt innvirkning på avgjørelsen, og derfor leder til opphevelse av dommen etter strprl. § 385, jfr. § 343 første ledd.⁹¹

Begge parter kan påkjære kjennelsen om besøksforbud, jfr. strprl. § 377 første ledd, jfr. Ot.prp. nr. 109 (2001-2002) pkt. 4.6.4.

Et sentralt spørsmål er hvorvidt ileggelse av besøksforbud innebærer at vedkommende får status som siktet. Hovedregelen er at bruk av tvangsmidler mot en mistenkt medfører at han får stilling som siktet, jfr. § 82 første ledd. Dette gjelder imidlertid ikke tvangsmidler det ikke skal underrettes om eller der det er besluttet utsatt underretning, jfr. § 82 tredje ledd. Enkelte tvangsmidler er av ordensmessig, ikke straffeprosessuell art – se særlig virkemidler som politiet har myndighet til å anvende, jfr. politiloven §§ 7-10 a. Besøksforbud etter § 222 a faller inn under denne kategorien. Den som rammes av besøksforbud anses dermed ikke som siktet i straffeprosesslovens forstand.⁹²

⁸⁷ Den som skal beskyttes av besøksforbudet er ikke part, men et vitne i saken, jfr. Rt. 2005 s. 1512. I avhandlingen brukes imidlertid partsbegrepet noe uriktig om både offer og overgriper.

⁸⁸ Jfr. NOU 2006:10 pkt. 2.1.3.

⁸⁹ Se også strprl. § 52 annet ledd og påtaleinstruksen § 97 annet ledd.

⁹⁰ Jfr. LA-2005-7127 (Agder).

⁹¹ Se bl.a. Rt. 2006 s. 1258 og Rt. 2007 s. 875.

⁹² Se imidlertid Hov 2007 som gir uttrykk for en viss usikkerhet rundt spørsmålet om hvorvidt vedkommende anses som siktet eller ei på s. 215.

En konsekvens av at vedkommende ikke blir regnet som siktet er at rettighetene etter straffeprosessloven er begrensede. Den forbudet retter seg mot har for eksempel ikke automatisk krav på forsvarer på det offentliges bekostning. I så fall må det foreligge ”særlige grunner”, jfr. strprl. § 100 annet ledd. Når en sak om besøksforbud i eget hjem bringes inn for retten så har imidlertid den som forbudet retter seg mot rett til forsvarer, jfr. strprl. § 100 b.⁹³

Retten til forsvarer reiser et annet relevant spørsmål; har det offentlige plikt til å dekke utgifter knyttet til forsvaret? Kjennelsen inntatt i Rt. 2006 s. 217 gjaldt spørsmål om oppnevning av forsvarer i sak om besøksforbud og erstatning for utgifter til advokatbistand. Mannen som hadde vært undergitt besøksforbud, fikk dekket nødvendige utgifter til ivaretagelse av sitt forsvar. Utvalget uttalte at:

”Reelle hensyn tilsier at den som blir gjenstand for en straffeprosessuell beslutning og har engasjert advokat til ivaretagelse av sitt forsvar, bør tilstås dekning av nødvendige utgifter etter prinsippene i tvistemålslovens kapittel 13. Dette er også lagt til grunn i senere høyesterettspraksis...” (avsnitt 14).⁹⁴

Hvis det er spørsmål om å ilegge en person besøksforbud i eget hjem, har også den som forbudet er ment å beskytte krav på bistandsadvokat, jfr. strprl. § 107 a tredje ledd.

⁹³ Bestemmelsen ble innført ved lovendring 10. januar 2003 nr. 2. Se mer om endringene i Ot.prp. nr. 109 (2001-2002) og Innst. O. nr. 29 (2002-2003). Se også Rt. 2006 s. 217 som fortsatt gir uttrykk for gjeldende rett.

⁹⁴ Se Rt. 2006 s. 90, HR-2001-00537 og Rt. 2006 s. 193. Se også Ot.prp. nr. 109 (2001-2002) pkt. 4.7.4 og 8.2 og Ot.prp. nr. 11 (2007-2008) pkt. 7.5.

7 Virkningen av brudd på besøksforbud

7.1 Innledning

Brudd på besøksforbud er en straffbar handling, jfr. strl. § 342, jfr. strprl. § 222 a femte ledd tredje punktum. Straffeloven § 342 er plassert i kapittelet om forseelser mot offentlig myndighet. Dette innebærer at vedkommende straffes for å ha overtrådt et forbud fra en offentlig myndighet – ikke for selve handlingen en utfører eller forsøker å utføre mot den som er vernet av forbudet. Måten besøksforbudet brytes på kan imidlertid rammes av gjerningsbeskrivelsen i andre straffebud; særlig bestemmelser som rammer legemskrenkelser og trusler kan være aktuelle.

7.2 Om straff og straffutmåling

I følge strl. § 342 første ledd bokstav c så straffes den som "... krenker forbud etter straffeprosessloven § 222 a" med "... bøter eller fengsel inntil 6 måneder eller begge deler...". Dersom personen allerede er straffet etter denne bestemmelsen, så kan han dømmes til "[f]engsel i inntil 2 år", jfr. første ledd siste punktum.

Handlingen må være i strid med det pålegg som besøksforbudet innebærer. Eksempelvis vil det å sende e-post eller blomster etc. eller ringe på dørcalling innbære et brudd på forbud mot å ta kontakt.⁹⁵ Den som treffes på fersk gjerning kan pågripes etter strprl. § 173. Den forbudet retter seg mot kan også bryte besøksforbud ved å bruke en mellommann som handler i strid med pålegget. Et eksempel fra rettspraksis er dom inntatt RG 2003 s. 689 (Oslo tingrett). Saken gjaldt blant annet brudd på besøksforbud. Overgriperen i den konkrete saken fikk en av de ansatte på et serveringssted til å ringe og gi en beskjed til offeret for seg. Vedkommende ble dømt for brudd på besøksforbud.

I forarbeidene legges det til grunn at brudd på besøksforbud i utlandet bør være straffbart i Norge. Bakgrunnen er at det kan være et reelt behov for vern også når den som skal beskyttes er på ferie.⁹⁶

⁹⁵ Se for eksempel RG 2003 s. 689 (Oslo tingrett).

⁹⁶ Jfr. Ot.prp. nr. 109 (2001-2002) pkt. 4.4.2.

Bestemmelsen ble sist endret i 2001. Før lovendringen i 2001 var strafferammen fengsel inntil 6 måneder. Bøter kunne ikke anvendes alene. Formålet med endringen var å sørge for at personer som bryter besøks- eller oppholdsforbud skal kunne varetektsfengsles, samt at mindre overtredelser skal kunne avgjøres ved forelegg dersom bot er aktuelt. Departementet gav uttrykk for at det særlig er behov for å kunne pågripe og fengsle ved brudd på besøksforbud hvis det er fare for nye lovbrudd.⁹⁷

Det er av grunnleggende betydning for effektiviteten til besøksforbud at brudd på ilagte forbud får klare konsekvenser; vedtaket blir ellers kun en tom trussel fra samfunnets side. Fornærmede skal ikke måtte finne seg i at forbudet ikke respekteres. Det er derfor viktig politiet håndhever brudd på besøksforbud, og at domstolene følger opp med følbare reaksjoner mot overgriperen. Både allmenn- og individualpreventive hensyn underbygger en slik forståelse.

Spørsmålet er så hvor straffenivået ligger i saker som gjelder brudd på besøksforbud. Utgangspunktet er at de enkelte saker om brudd på besøksforbud er så forskjellige at det generelt sett er vanskelig å finne noen klare tendenser i forhold til straffenivå. Det kan imidlertid pekes på noen momenter som vil ha betydning i den konkrete vurderingen. Omstendigheter som virker straffskjerpene er for eksempel tilfeller der brudd på besøksforbud skjer umiddelbart etter avgjørelse i tingretten. Tiltalte har da fått en anledning til å vise at han hadde forstått at han ikke kan ha kontakt med fornærmede. Gjennom et snarlig brudd viser vedkommende en manglende respekt for ordensmakten og rettsvesenet, samt at en ikke er i stand til å tøyle sin aggresjon. En annen skjerpene omstendighet er dersom krenkelsen skjer med felles barn til stede.⁹⁸

Kjennelsen inntatt i Rt. 2007 s. 825 gjaldt straffutmålingen for andre gangs krenkelse av besøksforbud til vern for tidligere samboer etter strl. § 342 første ledd bokstav c og andre ledd. Førstvoterende uttalte at:

”Når det gjelder det mer generelle straffenivået ved brudd på besøksforbud, har aktor pekt på behovet for effektiv håndhevelse. Besøksforbudene skal virke forebyggende - hindre overgrep og forfølgelse i fremtiden, og

⁹⁷ Jfr. Ot.prp. nr. 81 (1999-2000) pkt. 5.

⁹⁸ Se for eksempel TOSLO-2006-58135, TOSLO-2004-30281 og TOSLO-2004-14854.

ganske særlig familievold. Det er få andre vernetiltak som er aktuelle her. Jeg er enig i at dette taler for relativt strenge straffereaksjoner i de grovere tilfellene” (avsnitt 14).

Uttalelsen må kunne sies å ha relevans ut over den konkrete saken, og sier noe om hvor straffnivået bør ligge i denne typen saker. Sentrale momenter i den konkrete saken var forhistorien med voldsbruk fra den domfeltes side, samt det faktum at den domfelte tidligere hadde vært straffet etter bestemmelsen i strl. § 342. Forhistorien viste at den domfelte generelt hadde en lav terskel for å gripe til vold, og dette talte samlet sett for en streng reaksjon (avsnitt 16). Anken ble forkastet, og dom om fengsel i seks måneder ble stående.

Dommen inntatt i Rt. 2002 s. 78 gjaldt straffutmålingen ved krenkelse av besøksforbud. Saken gjaldt utmåling av straff for plagsom atferd mot tidligere kjæreste og for brudd på forbud mot å besøke vedkommende. Førstvoterende uttalte at:

”Det foreligger en særdeles langvarig trakassering av fornærmede, hvor også personer som står henne nær er blitt trukket inn. Det foreligger dessuten gjentatte overtredelser av oppholds- og besøksforbud, fastsatt av politi og domstol. Gjennom forholdsvise milde reaksjoner i tidligere avgjørelser har domfelte fått en rekke sjanser til å forandre sin atferd overfor fornærmede, uten at han har benyttet sjansene. Det er tatt tilstrekkelig hensyn til domfeltes forhold ved den del av straffen som gjøres betinget.”

Straffen ble satt til fengsel i 11 måneder.

Den tidligere nevnte dommen inntatt i Rt. 2003 s. 324 gjaldt også brudd på besøksforbud. Førstvoterende uttalte følgende om overgriperens (As) atferd:

”For B, som da var fra 12 til 14 år, må denne fredskrenkelsen ha representert en betydelig psykisk belastning. Ved så mange krenkelser som det er tale om i denne saken, har hun ikke bare vært utsatt for belastninger ved de enkelte episodene hvor besøksforbudet ble brutt. Med hans handlingsmønster må hun nærmest ha opplevd en konstant belastning ved at hun aldri kunne vite når han neste gang ville bryte forbudet. De enkelte bruddene på forbudet får dermed en stadig grovere karakter” (avsnitt 16).

Straffen ble satt til 16 dagers ubetinget fengsel kombinert med en betinget del.

I avgjørelsen inntatt i LA-2006-105903 (Agder) ble en person dømt for flere brudd på besøksforbud. Lagmannsretten bemerket at:

”... så vel individualpreventive som allmennpreventive grunner tilsier ubetinget fengselsstraff av følbar varighet. A [overgriperen] må forstå at det ikke er opp til ham alene å bestemme om det skal være kontakt mellom ham og B [fornærmede]. Når det går så langt at politiet og tingretten beslutter besøksforbud, er lagmannsretten av den oppfatning at det er en alvorlig lovovertrødelse gjentatte ganger å trosse dette forbudet ved å oppsøke B hjemme til alle døgnets tider, på hennes arbeidsplass eller når B er på besøk hos sin familie. Også omverdenen må bli klar over at det medfører en streng reaksjon å bryte et besøksforbud som er iverksatt for å beskytte en person som har behov for fred.”

I sak inntatt i RG 2003 s. 689 (Oslo tingrett) ble en 50 år gammel mann tiltalt for ved skremmende og plagsom opptreden å ha krenket en tidligere kvinnelig kollegas fred, jfr. strl. § 390 a og for brudd på besøksforbud, jfr. strl. § 342. I en periode på over 3 år hadde mannen ved gjentatte anledninger sendt blomster og tatt kontakt med kvinnen både telefonisk og ved å komme til hennes bolig. Han ble idømt 60 dagers ubetinget fengsel, hvorav 45 dager betinget.

Som allerede nevnt, så er det vanskelig å trekke noen klare slutninger om straffnivået basert på en rekke enkeltsaker, særlig fordi de fleste saker som kommer opp for retten tar for seg flere forbrytelser i samme sak som enten er begått samtidig med bruddet eller bruddene på besøksforbudet eller ved andre anledninger. Tendensen kan imidlertid sies å være ubetinget fengsel, særlig i gjentakelsestilfellene.

7.3 Forsøk og medvirkning

I følge andre ledd straffes medvirkning på samme måte. I følge forarbeidene til bestemmelsen omfattes alle former for medvirkning – både fysisk og psykisk.⁹⁹ Medvirkningstillegget var tidligere begrenset til «Forledelse eller Tilskyndelse», men ved lovendringen i 2001 ble medvirkning generelt gjort straffbar. En fant ikke grunnlag for at visse former for medvirkning ikke skulle rammes. Begrunnelsen for endringen var viktigheten av at besøksforbud etterleves. Etter gjeldende rett vil en persons bistand til at andre bryter eller forsøker å omgå ilagte besøksforbud – for eksempel ved å overlevere brev, beskjeder eller trusler – være straffbare handlinger. Dette innebærer at straffebudets effektivitet er styrket.

Forsøk på å bryte et besøksforbud er straffbart, jfr. strl. § 342 andre ledd andre punktum. Dette innebærer at det ikke er nødvendig å bevise at det foreligger en fullbyrdet overtrødelse. Bestemmelsen er et unntak fra hovedregelen om at forsøk på forseelser ikke er straffbare, jfr.

⁹⁹ Jfr. Ot.prp. nr. 81 (1999-2000) kap. 5.4.

strl. § 49, 2.ledd. Forsøk ble gjort straffbart ved lovendringen i 2001. Bakgrunnen var et ønske om å styrke effektiviteten av besøksforbudet.¹⁰⁰ I forarbeidene understrekes det at for å ivareta kvinnens behov for beskyttelse, er det viktig at politiet og påtalemyndigheten reagerer på ethvert brudd på ilagt besøksforbud. Dersom en voldsutøver opplever at han kan bryte et ilagt besøksforbud, virker dette stikk motsatt av intensjonen, og mannen vil oppleve det som en legitimering av sine handlinger.¹⁰¹

7.4 Straffriende samtykke?

I enkelte saker kan offeret ha innvendinger mot at gjerningspersonen straffes for brudd på besøksforbud. Det har blitt drøftet i teorien hvorvidt offeret kan samtykke til at overgriperen tar kontakt slik at overgriperens handling ikke er straffbar etter strl. § 342.¹⁰²

Straffeloven § 342 har som formål å beskytte både offentlige og private interesser. Besøksforbud kan nedlegges uavhengig av at det foreligger begjæring fra offeret. Disse momentene, samt hensynet til at offeret kan utsettes for press og trusler fra gjerningspersonen taler samlet for at offeret ikke kan ha samtykkekompetanse. Fornærmedes ønske om hun eller han først og fremst ønsker å være i fred, og at gjerningspersonen ikke skal straffes så hardt, kan derfor ikke ha nevneverdig vekt.

¹⁰⁰ Jfr. Ot.prp. nr. 81 (1999-2000) kap 5.4.

¹⁰¹ Jfr. NOU 2003:31 pkt. 9.4.3.

¹⁰² Jfr. Thronæs 2003, s. 309-310.

IV FORHOLDET MELLOM STRPRL. § 222 A OG EMK

Grunnloven § 110 c pålegger statens myndigheter å respektere og sikre menneskerettighetene. Disse følger blant annet av Den Europeiske Menneskerettskonvensjon (EMK).¹⁰³

Det er særlig to problemstillinger som gjør seg gjeldende i forholdet mellom strprl. § 222 a og EMK. Spørsmålet er for det første hvorvidt EMK legger skranker på myndighetenes rett til å nedlegge besøksforbud siden forbudet innskrenker en persons rett til bevegelsesfrihet og retten til familie- og privatliv. Spørsmålet er for det andre hvorvidt EMK pålegger staten en positiv forpliktelse til å forhindre at borgernes rett til familie- og privatliv blir krenket av andre borgere. Det førstnevnte spørsmålet fokuserer på overgripernes rettigheter, mens det andre fokuserer på ofres rettigheter.

EMK pålegger først og fremst staten negative plikter – dvs. å forhindre brudd på konvensjonsbestemmelsene. I forarbeidene vurderte Offerutvalget om en bestemmelse om besøksforbud ville være i strid med EMKs fjerde protokoll artikkel 2 og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 12 om individets rett til bevegelsesfrihet og til selv å velge sitt oppholdssted. Utvalget kom til at begge konvensjonene gir medlemsstatene anledning til å ved lov å gjøre unntak fra disse bestemmelsene, blant annet dersom det er nødvendig for å forhindre straffbare handlinger, eller for å verne om andre menneskers rettigheter og frihet.¹⁰⁴

EMK artikkel 5 oppstiller et vern mot frihetsberøvelse. Besøksforbud er en frihetsinnskrenkning, ikke en frihetsberøvelse. Det er derfor antatt at besøksforbud ikke omfattes av dette begrepet.¹⁰⁵

EMK artikkel 8 oppstiller et generelt vern om privat- og familieliv. Utgangspunktet er at å pålegge en persons begrensinger i retten til å oppsøke eget hjem etter strprl. § 222 a lett kunne ha kommet i strid med rettighetene som er sikret gjennom artikkel 8. Etter artikkelens andre ledd så kan imidlertid staten gjøre innskrenkninger i rettighetene for å beskytte andres frihet og rettigheter, forebygge kriminalitet etc. Forutsetningen er at inngrepet er “in accordance

¹⁰³ Norge har inkorporert EMK i norsk rett gjennom Menneskerettsloven.

¹⁰⁴ Se mer om temaet i NOU 1992:16 kap. VII pkt. 4.

¹⁰⁵ Jfr. Jebens 2004, s. 99.

with the law” og “necessary in a democratic society”. Det førstnevnte vilkåret innebærer at den rettslige reguleringen skal være tilgjengelig, og klar eller presis.¹⁰⁶

Beskyttelse av et individ mot krenkelser fra et annet individ er det sentrale formålet bak bestemmelsen om besøksforbud. Bestemmelsen er en positivt avgrenset inngrepshjemmel, og må derfor kunne sies å oppfylle klarhetskravet i EMK.¹⁰⁷ Dette taler for at § 222 a ikke er i konflikt med art 8. En må imidlertid søke å skape en rimelig balanse mellom motstridende interesser: på den ene side verne om familielivets "privacy" og på den annen side gi det offentlige adgang til å gripe inn.¹⁰⁸ Det må foretas en konkret interesseavveining i den enkelte sak før en fraviker retten til familieliv etter EMK art 8.

Utgangspunktet er at EMK kun forplikter stater, men den kan få indirekte betydning i forholdet mellom private. Læren om statens positive forpliktelser og konvensjonens tredjepartsvirkning er utviklet gjennom Menneskerettsdomstolens (EMDs) praksis.¹⁰⁹ Konvensjonsforpliktelsene tolkes gjerne progressivt under henvisning til formålet. Staten kan derfor ha til å iverksette positive tiltak for å hindre at private foretar krenkende handlinger overfor hverandre.¹¹⁰ Hvor omfattende handleplikt staten har vil måtte bero på en tolkning av den enkelte konvensjonsbestemmelse, jfr. EMD-praksis. Handleplikten har vist seg å være særlig betydningsfull på området for privatlivet.¹¹¹

Det er lagt til grunn gjennom EMDs praksis at staten har relativt omfattende positive forpliktelser etter EMK artikkel 8. EMD har blant annet oppstilt et krav om at statene skal sørge for å ha en effektiv lovgivning som beskytter borgerne mot seksuelle overgrep. Svikt i lovgivningen kan føre til at staten blir dømt for krenkelse av konvensjonen.¹¹² Et sentralt spørsmål i denne sammenheng er hvorvidt besøksforbud er et tilstrekkelig tiltak for å forebygge vold og mishandling i nære relasjoner etter statens positive plikter etter EMK art 8, eller om Norge bør gjøre mer for å hindre krenkelser mellom borgerne?

¹⁰⁶ Jfr. Myhrer 2006, pkt. 7.

¹⁰⁷ Jfr. Myhrer 2006, pkt. 6.2.1 og 7.

¹⁰⁸ Jfr. NOU 1992:16 kap. III pkt.5

¹⁰⁹ Se mer om temaet i bl.a. NOU 2006:10 pkt. 5.2.1.

¹¹⁰ Jfr. Aall 2007, s. 50.

¹¹¹ Jfr. Aall 2007, s. 175.

¹¹² Se for eksempel avgjørelse fra 27. februar 1985 (X og Y mot Nederland).

I denne sammenheng må det fremheves at lovgiver har lagt til rette for at det kan benyttes en rekke straffeprosessuelle tiltak for å forhindre krenkelser av privatlivet; besøksforbud er klart av stor betydning i denne sammenheng. Staten kan neppe bebreides for at det skjer brudd enn så lenge lovgiver har sørget for å lovfeste og legge til rette for effektive forebyggende virkemidler. Aall 2007 hevder at bestrebelsene må stå i fokus (på s. 51).

En mulig problemstilling er likevel om staten kjenner eller burde kjenne til en risikofaktor som burde ha vært eliminert gjennom forebyggende arbeid. Det er i liten grad forsket på problemstillinger knyttet til familievold og kvinnemishandling i Norge, og det må antas at mørketallene er store på området. Manglende administrativ og økonomisk satsing på området kan derfor tenkes å komme i strid med de positive forpliktelsene etter artikkel 8.¹¹³

¹¹³ Se tilsvarende betraktninger i Kaasin 2006, pkt. 3.5.

V FREMTIDSBETRAKTNINGER

1 Forslag til endringer

I NOU 2006:10 pkt. 9.5.2. foreslås det å styrke fornærmedes prosessuelle stilling i saker om besøksforbud ved å pålegge politiet og påtalemyndigheten en utvidet informasjonsplikt. Offeret bør få vite når overgriperen er blitt informert om forbudet. Begrunnelsen er at offeret vil kunne få en økt trygghetsfølelse, men også muligheten til å ta ytterligere forholdsregler for å beskytte seg.

Det foreslås videre i NOU 2006:10 pkt. 11.2.12 at fornærmede bør ha en utvidet rett til bistandsadvokat i saker om besøksforbud på grunnlag av mulig overtredelse av strl. § 219 om vold i nære relasjoner. I slike saker kan en avgjørelse om besøksforbud være svært viktig for dem den gjelder, selv om forbudet ikke gjelder hjemmet til den forbudet retter seg mot, jfr. Ot.prp. nr. 11 (2007-2008) pkt. 7.5. Tiltaket er særlig aktuelt i saker der etterforskningen ikke er påbegynt eller straffesaken er ennå ikke er avgjort. Det foreslås at bistandsadvokaten skal ha rett til å uttale seg i rettsmøte som gjelder ileggelse av besøksforbud. Departementet legger til grunn at bistandsadvokaten bør få anledning til å uttale seg om kravet om besøksforbud, enten det er påtalemyndighetens beslutning om eller påtalemyndighetens avslag på krav om besøksforbud som bringes inn for retten. Det foreslås lovfestet at bistandsadvokat i saker om besøksforbud har rett til å uttale seg i rettsmøter om besøksforbud selv om den som forbudet skal beskytte ikke møter, jfr. Ot.prp. nr. 11 (2007-2008) pkt. 13.4.

Besøksforbud kan føre til et økt konfliktnivå mellom partene. Den forbudet retter seg mot kan føle seg urettferdig behandlet slik at aggresjonsnivået stiger og samarbeidsviljen svekkes. Hvis partene har felles barn blir konfliktnivået gjerne særlig høyt. Den personen som forbudet rammer skal derfor også ha en utvidet rett til forsvarer, jfr. pkt. Ot.prp. nr. 11 (2007-2008) pkt. 7.5. Dersom begge parter er representert ved advokat så bedres mulighetene for en god og saklig dialog. Dette kan føre til at en i fellesskap kan komme frem til praktiske løsninger som kan dempe motsetningene mellom partene og dermed behovet for fortsatt besøksforbud.

Den sittende regjering – Stoltenberg II – med justisministeren i spissen har i handlingsplanen ”Vold i nære relasjoner” gitt uttrykk for at det skal satses på ”omvendte voldsalarmer” ved brudd på ilagte besøksforbud, barnehus, alarmtelefon, egne team i politidistrikter som

arbeider med vold i nære relasjoner, samt høynet erstatnings- og straffnivå.¹¹⁴ Omvendte voldsalarmer innebærer at den dømte pålegges å bære alarmer i stedet for offeret. Vedkommende må dermed selv bære en større del av ansvaret for trakasseringen. Alarmer går av hvis den dømte oppsøker offeret. Hvor effektive de nye tiltakene vil bli - og i hvor stor grad løftene overholdes – vil tiden vise.

2 Den obligatoriske domstolsprøvingen

Justisdepartementet har foreslått å oppheve ordningen med obligatorisk domstolskontroll i § 222 a. Begrunnelsen er blant annet at den som forbudet er rettet mot ofte ikke møter i retten og at de fleste besøksforbud opprettholdes av retten.¹¹⁵ Bakgrunnen for forslaget er behovet for å begrense arbeidsmengden for landets tingretter og påtalemyndigheten. Høringsnotatet viser til tall fra Domstolsadministrasjonen som har registrert til sammen 2467 saker om besøks- og kontaktforbud i tingrettene i 2006.

I denne sammenheng er det sentralt å spørre hvorvidt tingretten nødvendigvis er i en bedre posisjon enn påtalemyndigheten til å foreta den konkrete forholdsmessighets- og helhetsvurderingen, slik at en fortsatt bør beholde dobbeltsporet. Sagt på en annen måte, så kan en spørre hvorvidt rettens prøving av vedtaket nødvendigvis medfører at det er større sikkerhet for at avgjørelsen som treffes er riktig.

Det kan hevdes at rettsikkerheten til de personene besøksforbudet gjelder vil bli svekket hvis domstolskontrollen ikke lenger er obligatorisk. Den som forbudet retter seg mot bør ha anledning til å uttale seg i saken. Argumentet svekkes imidlertid av det faktum at få benytter seg av retten. Muligheten for overprøving, samt forslaget om at den obligatoriske domstolskontrollen skal opprettholdes for saker som gjelder besøksforbud i eget hjem og når overgriperen ikke samtykker taler for at rettsikkerheten er tilstrekkelig sikret.

Nærheten til situasjonen taler dessuten for at en kan ha tillit til at påtalemyndigheten treffer riktige beslutninger. Forarbeider og rettspraksis har allerede trukket opp grensene for hvilke momenter som vil være relevante å ta i betraktning, slik at det kun er den konkrete

¹¹⁴ Fra VG 15.11.2007.

¹¹⁵ Jfr. høringsnotat 200603433 ES - Forslag til endring av saksbehandlingsreglene for besøksforbud. Høringsfristen var 15.10.2007. Saken er fortsatt under behandling.

vurdering som er lagt til påtalemyndigheten. Argumentet har relativt liten vekt, men underbygger påstanden om at det ikke er særlig gode grunner som taler for at det er større sannsynlighet for at avgjørelsen blir riktig dersom den blir truffet av tingretten istedenfor påtalemyndigheten.

Sist, men ikke minst så taler effektivitetshensyn mot ”dobbeltsporet”. Det er tidkrevende og tungvint å belaste domsstolssystemet med denne typen saker. Noen av de samme hensynene gjorde seg gjeldende da lovgiver valgte å legge den endelige kompetansen til å beslutte pågrepelse etter strprl. § 175 til påtalemyndigheten.¹¹⁶ Sistnevnte argument veier tungt. Dersom høringsinstansene gir uttrykk for at retten opprettholder besøksforbud i de fleste saker, gir dette ytterligere støtte til effektivitetshensynet. Samlet sett så taler de nevnte argumenter for at forslaget til Justisdepartementet bør få gjennomslag. Den automatiske rettslig prøvningen bør etter min mening fjernes.

3 Bør det gjøres mer?

Etter min mening fungerer bestemmelsen om besøksforbud godt. Den kontinuerlige oppdateringen – og forbedringen – av bestemmelsen har gjort den til en lovteknisk god og pedagogisk bestemmelse. Det kan imidlertid spørres hvorvidt denne formen for kriminalitet prioriteres i stor nok grad i dag. Uten en effektiv håndheving fungerer som tidligere nevnt besøksforbudet kun som en tom trussel fra samfunnets side. Det er viktig at praksisen og prioriteringen av problemområdet er lik hos politi og påtalemyndighet over hele landet, og at det bevilges nok midler til at det kan satses på området.

Det er positivt at det også foreligger andre konkrete løsningsforslag om bedre forebygging av trakassering og vold i nære relasjoner. ”Voldskulturen” må anses som en del av et større problem i dagens samfunn. Besøksforbudet er kun et supplement. Holdningsskapende arbeid, bedret integrasjon og likestilling er viktige områder der både politi og sosialarbeidere bør få bedre opplæring. Samtidig bør nordmenn generelt sett bli mer bevisste på sine holdninger på dette området.

¹¹⁶ Se mer om kompetansespørsmålet i Andenæs 2005, s. 163.

- Mæland m.fl. 2004 Auglend, Ragnar L, Mæland, Henry John og Røsandhaug, Knut: *Politirett*, 2.utgave. Oslo 2004.
- Pathé 2002 Pathé, Michele: *Surviving Stalking*. Cambridge University Press 2002.
- Thronæs 2003 Thronæs, Erik: *Endringer i bestemmelsen om politiets adgang til å nedlegge besøksforbud*. Tidsskrift for Strafferett Årg. 3, nr. 3, 2003, s. 300-311.

Lover:

- Strl. Almindelig borgerlig straffelov (Straffeloven) av 22. mai 1902 nr. 10.
- Strprl. Lov om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven) av 22. mai 1981 nr. 25.
- Bl. Lov om barn og foreldre (barnelova) av 8. april 1981 nr. 7.
- El. Lov om ekteskap av 4. juli 1991 nr. 47.
- Fvl. Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven) av 10. februar 1967.
- Politul. Lov om politiet (politiloven) av 4. august 1995 nr. 53.
- Grl. Kongeriget Norges Grundlov, given i Rigsforsamlingen paa Eidsvold den 17de Mai 1814.
- Menneskerettsloven Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21. mai 1999 nr. 30.

Endringslover av 9. januar 1998 nr. 2, av 10. januar 2003 nr. 2 og av 13. april 2007.

Lovforarbeider:

Norges offentlige utredninger

NOU 1992:16 Sterkere vern og økt støtte for kriminalitetsofre

NOU 2003:31 Retten til et liv uten vold

NOU 2004:6 Mellom effektivitet og personvern

NOU 2006:10 Fornærmede i straffeprosessen - nytt perspektiv og nye rettigheter

Odelstingsproposisjoner

Ot.prp. nr. 41 (1954) Om endringer i den almindelige borgerlige straffelov av 22. mai 1902 m.v.

Ot.prp. nr. 28 (1990-1991) Om lov om ekteskap

Ot.prp. nr. 33 (1993-1994) Straffeprosessloven mv (styrking av kriminalitetsofres stilling)

Ot.prp. nr. 81 (1999-2000) (endringslov) Straffeloven og straffeprosessloven (bruken av varetektsfengsling mv.)

Ot.prp. nr. 109 (2001-2002) (endringslov) Straffeloven og straffeprosessloven (rasistiske symboler, besøksforbud og strafferammen ved sammenstøt av lovbrudd)

Ot.prp. nr. 18 (2006-2007) (endringslov) Å møte et barn med forsett om å begå seksuelt overgrep mv.)

Ot.prp. nr. 11 (2007-2008) Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (styrket stilling for fornærmede og etterlatte)

Innstillinger til odelstinget

Innst. O. nr. 39 (1993-1994) Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeprosessloven m.v. (styrking av kriminalitetsofres stilling)

Innst. O. nr. 29 (2002-2003) Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven (rasistiske symboler, besøksforbud og strafferammen ved sammenstøt av lovbrudd)

Annet

St.prp. nr. 1 (2007-2008)

Høringsnotat 200603433 ES - Forslag til endring av saksbehandlingsreglene for besøksforbud. Justis- og politidepartementet, Oslo 28. juni 2007.

Dommer:

Høyesterettspraksis:

HR-2007-01772-U

Rt. 2007 s. 897

Rt. 2007 s. 875

Rt. 2007 s. 825

Rt. 2006 s. 1258

Rt. 2006 s. 217

Rt. 2006 s. 90

Rt. 2006 s. 193

Rt. 2005 s. 1512

Rt. 2005 s. 349

Rt. 2005 s. 96

Rt. 2004 s. 1658

Rt. 2004 s. 2046

Rt. 2004 s. 988

Rt. 2004 s. 507

Rt. 2003 s. 1068

Rt. 2003 s. 324

Rt. 2002 s. 1751

Rt. 2002 s. 1169
Rt. 2002 s. 1243
Rt. 2002 s. 78
HR-2001-00537
Rt. 2001 s. 1491
Rt. 2001 s. 672
Rt. 2001 s. 118
Rt. 2000 s. 485
Rt. 2000 s. 325
Rt. 2000 s. 352
Rt. 1998 s. 1638
Rt. 1998 s. 1477
Rt. 1998 s. 1255
Rt. 1998 s. 1106
Rt. 1997 s. 915

Lagmannsrettspraksis:

LE-2007-65976 (Eidsivating)
LB-2007-134243 (Borgarting)
LE-2007-1790 (Eidsivating)
LB-2007-71897 (Borgarting)
LB-2007-37029 (Borgarting)
LB-2006-20909 (Borgarting)
LF-2006-65957 (Frostating)
LA-2006-105903 (Agder)
LE-2006-177829 (Eidsivating)
LA-2005-7127 (Agder)
LA-2005-151944 (Agder)
LA-2005-35943 (Agder)
LA-2005-182577 (Agder)

Tingrettspraksis:

TOSLO-2007-40069

TOSLO-2006-58135

TOSLO-2006-123906

TOSLO-2006-190669

TOSLO-2006-174197

TOSLO-2005-151786

TOSLO-2004-30281

TOSLO-2004-14854

TOSLO-2004-100257

RG 2003 s. 689 (Oslo tingrett)

EMD-praksis:

Avgjørelse fra 27. februar 1985 (X og Y mot Nederland)